

ประวัติและพัฒนาการของวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์

ความเป็นมาของสังคมศาสตร์ปริทัศน์

ตั้งแต่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจรัฐได้อย่างเด็ดขาดในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 แล้ว สังคมไทยก็เข้าสู่บรรยากาศที่เรียกว่า "ยุคมืดทางปัญญา" กล่าวคือ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปราบปรามกาวดล้างปัญญาชนและสื่อมวลชนซึ่งมีบทบาททางการเมือง และภูมิปัญญาในทางต่อต้านรัฐบาลกับสหรัฐอเมริกา ในระหว่าง พ.ศ. 2490-2501 ให้อยู่ระดับต่ำลง จากนั้นก็ใช้มาตรการต่าง ๆ ควบคุมบุคคลที่มีความคิดเห็นทางการเมืองต่างจากรัฐบาลให้อยู่ในสภาพที่ "วางเฉย" ต่อการเมืองด้วยการออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 13 ห้ามชุมนุมทางการเมือง เกินกว่า 5 คนขึ้นไป ฉบับที่ 17 ควบคุมและริดรอนสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชนหนังสือพิมพ์ห้ามมิให้มีการออกหัวหนังสือใหม่ ใช้มาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครอง พุทธศักราช 2502 ซึ่งรวมศูนย์อำนาจเบ็ดเสร็จไว้ที่นายกรัฐมนตรีให้มีสิทธิตัดสินประหารชีวิตได้ ตลอดจนยังคงใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช 2495 กำจัดศัตรูทางการเมืองด้วย

นอกจากนี้ รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังได้ดำเนินนโยบายซึ่งมีลักษณะ 2 ด้าน ต่อผู้ที่มีการศึกษาและสนใจที่จะมีบทบาทในการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ ด้านหนึ่งได้ให้ความสำคัญต่อการแสวงหาปัญญาชน นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถเข้าช่วยงานรัฐบาล โดยเฉพาะงานปรับปรุงระบบเศรษฐกิจการคลัง และการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็ได้ส่งคนของรัฐบาลเข้าควบคุมมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นแหล่งรวมของปัญญาชน นักวิชาการ และนิสิตนักศึกษาที่เคย "ก่อหวอด" ทางการเมืองในอดีตมาแล้ว กล่าวคือ ส่งพลเอกกนอม กิตติขจร เข้าไปเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2503-2506) และพลเอกประภาส จารุเสถียร เข้าไปเป็นอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2504-2512) เป็นต้น

ผลที่ตามมาจากการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้ปัญญาชนและสื่อมวลชนต้อง "เซ็นเซอร์ตัวเอง" และบ้างก็มีความคิดว่าระบอบการเมืองแบบเผด็จการเบ็ดเสร็จจะช่วยประคับประคองแผนการพัฒนาประเทศในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อได้ดีกว่าระบอบการเมืองที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ลอเรนซ์ ดี สตีเฟล 2529: 5-17) ซึ่งล้มลุกคลุกคลานตลอดมานับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อพ.ศ. 2475 และมีความเชื่อว่าผู้มีอำนาจในรัฐบาลจะต้องยอมรับ

พึง เหตุผลทางวิชาการ และข้อเสนอแนะต่าง ๆ (จอห์น เกอร์ลิง 2529: 114-166) เหล่านี้ เป็นความคิดที่เสริมนโยบายเร่งพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบประเทศทุนนิยมตะวันตก โดยเก็บกอดความคิดที่แตกต่างขัดแย้งในทางการเมืองไว้ก่อน

ความเป็น "ยุคมืดทางปัญญา" ที่ไม่มีบรรยากาศของการโต้แย้ง วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการบ้านการเมืองได้ครอบคลุมชีวิตทางการสื่อสารของสื่อมวลชนและวรรณกรรมที่นำเสนอแต่เรื่องบู๊ล้างผลาญ หรือรักเพื่อฝัน ซึ่งถูกขนานนามต่อมาว่า "น้ำเน่า" เนื่องจากได้ทยอยหลังกลับไปสู่ยุค "พาดิน" ของวรรณกรรมไทยหลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 (สุชาติ สวัสดิ์ศรี 2527: 65) ส่วนหนังสือและวารสารในทางวิชาการ ก็เป็นวิชาการชนิดที่ล่อยออกจากพื้นฐานของสังคมและปัญหาที่เป็นจริงของบ้านเมือง เหตุที่วงวิชาการไทยเป็นเช่นนี้ นอกจากจะเป็นเพราะบรรยากาศเผด็จการทางการเมืองแล้ว สิ่งที่มีความหมายมากกว่าปัญหาด้านการเมือง เป็นอย่างมากได้แก่ข้อจำกัดเสรีภาพทางปัญญาอันเนื่องด้วยวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ส่วนบุคคล (เฮอเบิร์ต พี. ฟิลลิปส์ 2521: 136-137) อีกทั้ง ในระยะนั้นปัญญาชนนักวิชาการยังติดอยู่ภายใต้ระบอบราชการที่เข้มงวด ส่วนมหาวิทยาลัยก็ยังไม่พัฒนาเป็นชุมชนทางวิชาการ ขาดแคลนอาจารย์ประจำ อาจารย์ส่วนใหญ่เป็นเพียงอาจารย์พิเศษที่มาจากกระทรวงหรือหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ มหาวิทยาลัยมีลักษณะคล้ายเป็น "โรงเรียนฝึกหัดข้าราชการ" เช่นเปิดสอนรัฐศาสตร์เพื่อสร้างคนไปเป็นปลัดอำเภอ หรือนายอำเภอ เป็นต้น สมาคมทางวิชาการในระยะนั้น เช่น สยามสมาคม (พ.ศ. 2477-ปัจจุบัน) และสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2499-ปัจจุบัน) ก็ยังไม่มีกิจกรรมที่เด่นชัด ส่วนที่เคลื่อนไหวมักจะมีเกิดจากแรงผลักดันของรัฐบาลอเมริกันผ่านมาทางเจ้าหน้าที่ของสถานทูต และสำนักข่าวสารอเมริกันประจำประเทศไทย หรือยูซิส (U.S. International Communication Agency or USIS)

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสภาพที่เรียกว่า "ยุคมืดทางปัญญา" ดังกล่าว เริ่มก่อตัวขึ้นเมื่อปัญญาชน นักวิชาการซึ่งมีโอกาสไปศึกษาต่อระดับสูงในต่างประเทศได้ทยอยกลับมาตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2503 เช่น นายเสน่ห์ จามริก นายพิทยา สายหู นายสมศักดิ์ ชูโต นายประชุม โฉมฉาย เป็นต้น

ในบรรดาผู้ที่กลับจากการศึกษานต่างประเทศนี้ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่กลับจากอังกฤษ ใน พ.ศ. 2504 แต่ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ไม่นิยมเข้ารับราชการ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์) พอดีกับนักวิชาการอเมริกันได้เข้ามาศึกษาปัญหาการพัฒนากิจการโรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลอเมริกันต้องการสนับสนุนให้เป็น สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามประเทศตะวันตกแล้วพบว่า นายกระมล ทองธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงพิมพ์ และ

นายสมศักดิ์ ชูโต เป็นสารานุกรม ของสมาคมอยู่นั้นต่างเป็นข้าราชการประจำ ไม่มีเวลาทุ่มเทให้ แก่งานด้านสำนักพิมพ์ จึงได้ผลักดันให้ว่าจ้างผู้ที่สามารถทำงานเต็มเวลาเข้ามาแก้ปัญหา เป็นเหตุ ให้นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เข้าเป็นลูกจ้างประจำของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ กันยายน พ.ศ. 2505 โดยรับหน้าที่บรรณาธิการสำนักพิมพ์ บริหารงานด้านสำนักพิมพ์และมีคณะกรรมการสำนักพิมพ์ควบคุมด้านนโยบาย คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย พระยาอนุমানราชธน นายธนิศ อยู่โพธิ์ นายรอง ศยามานนท์ นายมาลัย หุวะนันทน์ คุณหญิงอัมพร มีสุข เป็นกรรมการ และมีพระราชวงศ์เธอพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร อุปนายกสมาคมสังคมศาสตร์ฯ ขณะนั้นเป็นประธาน คณะกรรมการสำนักพิมพ์ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2528: 175)

เมื่อเริ่มดำเนินงานสำนักพิมพ์ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้พบกับปัญหาสำคัญ คือการขาดแคลน ต้นฉบับ เพราะปัญญาชนไทยในช่วงเวลานั้นขาดความสนใจในการอ่าน การเขียน นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ จึงเริ่มคิดจัดทำวารสารขึ้นเพื่อ "เพาะนิสัยให้คนชั้นมหาวิทยาลัยมีฉันทะในทางอ่าน ใน ทางเขียนเสียก่อน ถ้าเขียนบทความได้ แปลเรื่องสั้นได้ ก็มีหวังที่จะแปลเรื่องยาว ที่จะ เขียนหนังสือ เล่มต่อไป ด้วยเหตุผลข้อนี้ประการหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงคิดหาทางออกนิตยสารสำหรับสำนักพิมพ์จำเดิม แต่แรกรับงาน" (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2512: [10]) ส่วนเหตุผลที่สำคัญกว่าแต่เกื้อหนุนกันก็คือ ความเป็นคนมีนิสัยชอบอ่านทางทำหนังสือ เขียนหนังสือ ซึ่งอย่างไรก็ต้องหาทางทำได้ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์)

การริเริ่มขอหัวหนังสือใหม่ใน "ยุคมืดทางปัญญา" นั้น เป็นเรื่องยากมาก แต่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้อาศัยความเป็นสมาคมวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยมาสร้างฐานะ ถูกกฎหมายให้วารสารนี้ โดยเริ่มต้นขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการสำนักพิมพ์ ซึ่งเห็นด้วยโดย หลักการเพราะ เกรงใจพระยาอนุমানราชธน แต่มีข้อแม้ว่าต้องหาทุนในการดำเนินงานเอง ซึ่งนาย สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ก็ได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิเอเซีย (The Asia Foundation) ภายใต้ เงื่อนไขที่จะต้องทำเป็นวารสารทางวิชาการ ราย 3 เดือน โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับสังคมและการ เมืองไทย (ส.ศิวรักษ์ 2524: 77)

จากนั้น นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ จึงได้ร่างหนังสือถวายพระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร ประธาน กรรมการสำนักพิมพ์เพื่อให้ทรง เสด็จถึงนายกสมาคมสังคมศาสตร์ฯ ซึ่งเป็นรองนายกรัฐมนตรีในรัฐบาล จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อยู่ด้วยเพื่อขอมติว่า (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2519: 400)

1. ควรมึนิตยสารสำหรับสมาคมหรือไม่
2. ถ้าควรมีขอให้ทรงตั้งชื่อนิตยสารประธานด้วย กับ

3. ขอให้ทรงรับเป็นเจ้าของ ในนามของสมาคมและทรงตั้งข้าพเจ้า (หมายถึงนาย สุลักษณ์ ศิวรักษ์-ผู้วิจัย) เป็นบรรณาธิการผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา เพื่อขอออกนิตยสารต่อเจ้าพนักงานการพิมพ์"

ผลปรากฏว่า กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ นายกสมาคมสังคมศาสตร์ฯ ทรงเห็นพ้องด้วยทุกประการ และได้ประทานนามวารสารว่า "สังคมศาสตร์ปริทัศน์" โดยทรงแปลจากคำภาษาอังกฤษว่า "The Social Science Review" ในที่สุด เจ้าพนักงานการพิมพ์จังหวัดพระนครธนบุรี ก็ได้อนุมัติให้สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยออกวารสารทางวิชาการ ชื่อ "สังคมศาสตร์ปริทัศน์" ได้ตามเลขทะเบียนที่ 24/2506 โดยมีนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา มี กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงเป็นเจ้าของ ในนามสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับปฐมฤกษ์ ได้ออกวางจำหน่ายในเดือน มิถุนายน พ.ศ.2506 ก่อนการถึงแก่สัญกรรมของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (8 ธันวาคม พ.ศ.2506) ประมาณ 6 เดือน

วงจรชีวิตของสังคมศาสตร์ปริทัศน์

หลังจากวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้ถือกำเนิดขึ้นในบรรณภิกษดังกล่าวแล้ว ก็ได้ทำหน้าที่ทางการสื่อสารอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การดำเนินงานของบรรณาธิการ 2 คนคือ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ (พ.ศ.2506-2512) และนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี (พ.ศ.2512-2519) ซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญในการกำหนดบุคลิกลักษณะ และบทบาทหน้าที่ของวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ท่ามกลางการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความตื่นตัวในทางปัญญาความคิด ดังนั้น สังคมศาสตร์ปริทัศน์ จึงมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างกัน แบ่งได้เป็น 2 ยุคสมัย ตามความแตกต่างของบรรณาธิการและสภาพแวดล้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ใน "ยุคสุลักษณ์ ศิวรักษ์" (พ.ศ.2506-2512)

1. พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และแวดวงสัมพันธ์

นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เกิดที่จังหวัดพระนคร เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2475 เป็นบุตรชายคนเดียวของนายเฉลิม-นางสุพรรณ ศิวรักษ์ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อพ.ศ.2495 จากโรงเรียนอัสสัมชัญ แล้วไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษจนสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี (B.A.) ทางมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากวิทยาลัยเซนต์เดวิด (St. David College) เมืองแลมปีเตอร์ (Lampeter) ในแคว้นเวลส์ เมื่อพ.ศ.2500 และเนติบัณฑิตอังกฤษ จากสำนัก เดอะ มิดเดิล เทมเบิล (The Middle Temple) ในพ.ศ.2503

นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ มีประสบการณ์ในด้านการศึกษา และจัดทำหนังสือตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน โดยเริ่มเขียนบทความชิ้นแรกชื่อ "ภายในดินแดนพุทธจักร" ลงพิมพ์ในหนังสือพุทธจักรรายเดือน อันเนื่องมาจากความประทับใจในการบรรพชาเป็นเณร เมื่อ พ.ศ.2487 และเป็นการแสดงปฏิกริยาที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ มีต่อสังคมในแวดวงโรงเรียนฝ่ายคริสต์ศาสนา (พลเซษฐุรุจิระ ชุณห 2526: 23) จากนั้นก็ทำหนังสือชื่อ "ยูววิทยา" เป็นบรรณาธิการ "อุโฆษสาร" และเขียนบทความลงใน "สามัคคีสาร" ซึ่งเป็นหนังสือของสมาคมนักเรียนไทยในอังกฤษ ตลอดจนเป็นสาราณียกรหนังสือ "สันนิบาต" ของนักเรียนไทยในยุโรป ซึ่งประชุมกันเมื่อ พ.ศ.2500 ทำให้เขาเป็นที่รู้จักในหมู่นักเรียนไทยในยุโรปประยาะนั้น

ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ.2503 แล้ว นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ยังคงทำงานอยู่ในประเทศอังกฤษ โดยเป็นผู้แปลและโฆษกสถานีวิทยุ บี.บี.ซี. ทำให้เขาเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปในระดับหนึ่ง และเป็นผู้ช่วยบรรยายวิชาภาษาไทยที่มหาวิทยาลัยลอนดอนจนถึงปลายปี พ.ศ.2504 จึงเดินทางกลับประเทศไทย นอกจากนี้ใน พ.ศ.2504 นั้นเอง นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ยังได้เขียนหนังสือชื่อ "เสด็จอังกฤษ" เล่าเหตุการณ์การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่เขาเป็นผู้สื่อข่าวพิเศษของ บี.บี.ซี. ในการเสนอข่าวการเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าวอีกด้วย

ในช่วงเวลาประมาณ 8 ปี ที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศอังกฤษทำให้ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้พบเห็นและได้รับประสบการณ์ทางอ้อมจากการทำหน้าที่ทางการสื่อสารของ นิตยสารแนววิพากษ์วิจารณ์สังคมที่แพร่หลายอยู่ในสังคมตะวันตก เช่น นิตยสารเอนคาว์นเตอร์ (Encounter) ของอังกฤษ และ เดดาลัส (Daedalus) ของราชบัณฑิตยสถานสหรัฐอเมริกา (ส.ศิวรักษ์ 2529: 58) ซึ่งนิตยสารทั้ง 2 ชื่อนี้ได้มีบทบาทเป็นแบบอย่างขั้นต้นให้แก่วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ โดยเฉพาะ นายสตีเฟน สเปนเซอร์ บรรณาธิการเอนคาว์นเตอร์นั้น เป็นบุคคลที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ นิยมยกย่องมาก (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์)

หลังจากนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ กลับจากอังกฤษแล้วก็ได้เริ่มทำงานที่สำนักแถลงข่าวอังกฤษและสำนักข่าวสารอเมริกันประจำประเทศไทย อีกระยะหนึ่ง ก่อนที่จะทำงานเต็มเวลาในฐานะบรรณาธิการสำนักพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย และเริ่มงานสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในพ.ศ.2506 ซึ่งเป็นปีที่เขาก้าวเข้าสู่วัย 31 ปี กล่าวได้ว่า นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เริ่มต้นชีวิตการเป็นบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในวัยหนุ่มฉกรรจ์ที่ผ่านการสั่งสมประสบการณ์และมีแวดวงความสัมพันธ์ที่กว้างขวาง โดยเฉพาะในหมู่นักเรียนนอกและชาวต่างชาติทั้งอังกฤษและ

อเมริกัน ซึ่งเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างมากในยุคของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร

2. วัตถุประสงค์และแนวความคิดในการจัดทำสังคมศาสตร์ปริทัศน์

นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ในฐานะบรรณาธิการผู้ก่อตั้ง เป็นผู้วางวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และแนวเนื้อหาตลอดจนวิธีการดำเนินงานสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในระยะก่อร่างสร้างตัว แต่เพียงผู้เดียว กล่าวคือ โดยทั่วไปแล้ว สังคมศาสตร์ปริทัศน์ก็เป็นสื่อเพื่อการดำเนินการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีสาระสำคัญว่า "เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการวิจัย อันเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าแห่งวิชาการทางสังคมศาสตร์และ เพื่อนำมาพิจารณาแนะนำแก้ปัญหาทางสังคม โดยอาศัยหลักสิทธิมนุษยชน และความยุติธรรมเป็นมูลฐาน และนอกจากนี้ก็ยังต้องประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ประชากรในประเทศไทย มีความสนใจในการกิจทางสังคม"

(ส.ศิวรักษ์ 2512: 4)

กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้อ่าน และนักเขียนซึ่ง นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ต้องการจะดึงเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางปัญญาของวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ที่สำคัญได้แก่ กลุ่มนักเรียนนอกทั้งที่กำลังศึกษาอยู่และกลุ่มที่ทยอยกันกลับมา หลังจากสำเร็จการศึกษาระดับสูงในต่างประเทศซึ่งต่อมาได้เข้าไปมีบทบาทอยู่ในหน่วยงานราชการต่าง ๆ โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัย (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์) นอกจากนี้ก็เป็นกลุ่มปัญญาชนอาวุโส และนิสิตนักศึกษา ตามแต่จะขยายตัวไปในทางปฏิบัติ

ส่วนเนื้อหาของสังคมศาสตร์ปริทัศน์มีลักษณะเป็นวารสารกึ่งวิชาการ นั่นคือ ไม่ได้ตีวงจำกัดอยู่แต่ในด้านวิชาการ และมีได้นิยามคำว่า "สังคมศาสตร์" ตามหลักสากลนิยมเท่านั้น คือไม่ได้หมายถึงแต่วิชามานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และวิชาอื่น ๆ ในสาขาเหล่านี้ หากถึงความคลอเคลียงวิชาอันเนื่องด้วยมานุษยธรรม (Humanities) ดังนั้นสังคมศาสตร์ปริทัศน์จึงไม่หยุดยั้งอยู่เพียงเรื่องในทางทฤษฎี แต่จะพูดถึงความเป็นไปในสังคมด้วยเสมอ ทั้งนี้เพื่อจูงใจให้คนไทยรักชาติ วิธีการอันสังคมศาสตร์ปริทัศน์จะเร้าใจให้เกิดความรักชาติได้นั้น ก็ด้วยการนำเสนอความจริง ความดี ความงามของชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องประกอบด้วย ความกล้า กล้าทำหยาบต่อสิ่งซึ่งเลวทรามชั่วช้า หรือสิ่งซึ่งเป็นอัปมงคลต่อชาติ การปลุกความรักชาติเช่นนี้มิใช่การกระตุ้น "ชาตินิยม" ไม่ใช่ทุกสิ่งที่เป็นไทยจะต้องดี ทุกสิ่งที่เป็นเทศจะต้องเลว ตรงกันข้าม คนไทยควรจะเรียนรู้จากชาวต่างประเทศให้มาก ทั้งที่เป็นชาวตะวันตกและชาวเอเชีย ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านรอบตัวที่ใกล้ชิด ควรมีการผูกมิตรกับเพื่อนบ้านรอบตัว โดยเข้าใจวัฒนธรรมและ

ความคิดอ่านของเขา "ปริทัศน์" แปลว่า มองไปโดยรอบ ก็จะหมั่นเหลียวแลรอบ ๆ บ้านเสมอไป (ส.ศิวรักษ์ 2512: 4-12)

นอกจากนี้ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ยังยึดถือในหลักการพื้นฐานที่ว่า คนไทยทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับทราบความจริง ดังนั้นการดำเนินงานสังคมศาสตร์ปริทัศน์ก็เพื่อสนับสนุนอย่างเต็มที่ ที่จะให้มีบทความต่างรส ต่างทัศนะ ต่างมิติ เพียงแต่ให้ผู้เขียนนั้น ๆ เขียนออกมาจากใจจริง จากวิชาการที่เรียนรู้มาเท่านั้น เพราะ "เราทุกคนเป็นผู้แสวงหาลี้จจะ ก็แลการแสวงหาลี้จจะนั้น จะกุ่มอยู่คนเดียว ๆ หนึ่ง พวกหนึ่ง กลุ่มหนึ่ง หาได้ไม่ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะ ทรงพบความจริงอันประเสริฐสุด ก็ยังประทานอนุญาติให้พิสูจน์ดู ก่อนที่จะรับหลักแห่งอริยสัจนั้น" (ส.ศิวรักษ์, เพิ่งอ้าง: 10)

กล่าวโดยสรุปแล้ว เจตนารมณ์ของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในยุคนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการนี้คือ การให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นเวทีของปัญญาชนในระดับมหาวิทยาลัยได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นในเรื่องเกี่ยวกับสังคม ทั้งในด้านวิชาการทางสังคมศาสตร์เชิงทฤษฎี และเรื่องราวทั่วไปที่น่าสนใจซึ่งปฏิบัติกันอยู่ในสังคม ทั้งภายในประเทศ ประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงและที่เกี่ยวกับสังคมตะวันตก โดยเน้นที่ความจริงใจในการแสวงหาลี้จจะร่วมกัน และถือว่าการแสดงความรักชาติที่ถูกต้องก็คือ การแสดงทัศนะต่อปัญหาต่าง ๆ อย่างวิพากษ์วิจารณ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และการอ่านการเขียนหนังสือชนิดแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างเปิดเผยเช่นนี้ย่อมจะก่อให้เกิดความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ถูกสังคมกลืนกินความคิดริเริ่มและพลังสร้างสรรค์ต่าง ๆ นั้นเอง

3. การทำหน้าที่บรรณาธิการผ่าน "บทนำ"

ท่ามกลางบรรยากาศทางปัญญาความคิดที่ซบเซาอยู่โดยทั่วไปใน พ.ศ. 2506 นั้น นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ในฐานะบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้ใช้ "บทนำ" เป็นสื่อในการชี้แจงแสดงปัญหาที่แรงในความรู้สึกของตน และเสนอความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา ในทำนองขวานผ่าซาก โดยใช้สำนวนภาษาที่เผ็ดร้อนของแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นเพื่อท้าทาย ยั่วยุ ให้คนอื่น ๆ นึกคิดแล้วอภิปรายต่อ อภิปรายตอบ เช่น เสนอว่า "คนไทย...พากันไม่มีบุคคลิกภาพช่างสุภาพเรียบร้อยกันไปเสียแทบทั้งนั้น ยากนักที่จะหาความคิดริเริ่มจากเขาวชน" (ส.ศิวรักษ์ 2512: 41) หรือวิจารณ์ว่า "ไม่มีใครที่กล้าเสียสละยกทรัพย์สมบัติทำการเพื่ออุดมคติอันสูงส่ง เรามีคนทำบุญสร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล ฯลฯ เรือนล้าน แต่ทำนั้น ๆ ก็ทำโดยคิดสั้นเสียแหละ เป็นส่วนมาก เขาสร้างสถาบันด้วยการนึกถึงดี หากไม่ก็โดยเสด็จพระราชกุศล ถ้าไม่หวังผลบุญสำหรับตัวเองในชาติหน้าก็หวังได้หน้าและได้เหรียญตราในชาตินี้..." (ส.ศิวรักษ์ 2512: 43) และ

เสนอให้คนไทยสนใจภูมิภาคอเมริกากับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยชี้ปัญหาว่า "การที่ไทยเราไม่รู้จักประเทศเพื่อนบ้านนั้น ก็น่าเห็นใจเพราะเราเป็นโรคฝรั่งขึ้นสมองมานาน และโดยที่ไม่เคยเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งยังรักษาโรคนี้ยาก..." (ส.ศิวัรักษ์ 2512: 82) เป็นต้น

การจุดประเด็นความคิดต่าง ๆ ของนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ใน "บทนำ" ด้วยท่วงทำนอง "ยั่วให้แย้ง" ดังกล่าว ทำให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นวารสารที่มีชีวิตชีวา โดดเด่นขึ้น แต่ก็มีทั้งคนชอบและคนชังในเวลาเดียวกัน

4. การสร้างเครือข่ายนักเขียน

การจัดทำวารสารกึ่งวิชาการ โดยตั้งเจตนารมณ์ว่าจะทำหน้าที่เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในภาวะที่คนไม่ตื่นตัวในทางปัญญาความคิดและการอ่าน การเขียนนั้น จำเป็นที่บรรณาธิการจะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์ และใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อชักกลุ่มเป้าหมายของวารสาร เกิดความสนใจอ่านและสร้างข้อเขียนป้อนให้กับวารสารนั้น ๆ สำหรับสังคมศาสตร์ปริทัศน์ก็เช่นกัน นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้ทำหน้าที่สร้างเครือข่ายนักเขียนให้แก่สังคมศาสตร์ปริทัศน์โดยติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

4.1 นักเขียนรุ่นอาวุโส ซึ่งโดยทั่วไปมักมีฐานะ เป็นเจ้า ชุนนางหรือนักปราชญ์ มีแนวความคิดแบบอนุรักษนิยม ผูกพันกับสิ่งดั้งเดิมในอดีตและ เคยมีบทบาททางภูมิปัญญาในสังคมไทยมาก่อน เช่น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ม.จ.วิเศษศักดิ์ ชยางกูร ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช พระยาอนุমানราชธนะ หลวงศุภนิธิไพศาล และจันทรคุณารักษ์ เป็นต้น โดยที่บุคคลเหล่านี้ได้รับการติดต่อจากนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เพื่อให้เริ่มต้นเป็นแกนเป็นแกนในการแสดงภูมิปัญญาในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ทำให้นักเขียนรุ่นอาวุโสเหล่านี้มีบทบาทขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามนักเขียนกลุ่มอนุรักษนิยมนี้ไม่ค่อย ๆ ลดบทบาทและถอยห่างจากเวทีสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุหลายประการ เช่น เนื้อเรื่องที่นักเขียนกลุ่มนี้นำเสนอมีลักษณะ เป็นการมองย้อนไปในอดีตหรือเป็นเรื่องของชนชั้นสูงในสังคม ย่อมไม่สอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มผู้อ่านส่วนใหญ่นี้ เป็นคนรุ่นใหม่ซึ่งสนใจสิ่งที่เป็นปัจจุบันและอนาคตมากกว่าหรืออาจจะเกิดมาจากขีดจำกัดของวัย สุขภาพที่ร่วงโรยตามอายุไข รวมทั้งกรอบความคิด ความเชื่อที่แตกต่างจากแนวการดำเนินงานของนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจจะรับไม่ได้กับท่วงทำนองที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาของบรรณาธิการ ซึ่งกระทบกระเทือนต่อเกียรติภูมิที่เคยสร้างสมมาแต่ครั้งอดีต

4.2 นักคิดนักเขียนและนักวิชาการไทย ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ นักเรียนนอกรุ่นอาวุโสและรุ่นใหม่ (หลังสงครามโลกครั้งที่ 2) เช่น นายบ้าย อึ้งภากรณ์ นายเสนห์ จามริก นายพทยา สายหู นายสมศักดิ์ ชูโต นายประชุม วัฒนฉาย นายวารินทร์ วงศ์หาญ-เชาว์ นายชาตวิทย์ เกษตรศิริ นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา ฯลฯ โดยส่วนใหญ่ที่นักเรียนนอกกลุ่มนี้จะ มีบทบาทอยู่ในระบอบราชการ โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัย ซึ่งนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ จัดเป็นกลุ่มเป้าหมายอันดับแรกของสังคมนิยมปฏิวัติ (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์) และได้เข้าไปสัมพันธ์ใกล้ชิด ตั้งแต่ครั้งศึกษาอยู่ต่างประเทศตลอดจนร่วมกิจกรรมในนามของบรรณาธิการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ของสมาคมสังคมนิยมปฏิวัติตามโอกาสต่าง ๆ เช่น การประชุม สัมมนา อภิปราย ซึ่งเริ่มคึกคักขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและบุคคลอื่น ๆ 2521: 176) พร้อมกับชักชวน พลุกเฝ้าให้บุคคลเหล่านี้เขียนหนังสือ วิเคราะห์หนังสือส่งให้สังคมนิยมปฏิวัติ จัดพิมพ์อยู่เสมอ

กลุ่มที่สอง ได้แก่ นักคิดนักเขียนหรือผู้สนใจทางวรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม หรือศาสนา ซึ่งมีทั้งพระและฆราวาส เช่น พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณวัฒน์ พระศรีวิสุทธิโมลี สามเณรอุทัย เกரியเล็ก ลุ่ม เจริญศรัทธา เรื่องอุไร กุศลาภัย คำสิงห์ ศรีนอก อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นต้น โดยที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้มีโอกาสรู้จักหรือได้อ่านข้อเขียนของบุคคลเหล่านี้แล้ว จึงชักชวนให้เขียนลงในสังคมนิยมปฏิวัติตามแต่จะ เสนอ เนื้อหาในประเด็นที่สนใจ

กล่าวสำหรับบทบาทในเวทีสังคมนิยมปฏิวัติของนักคิดนักเขียนและนักวิชาการไทยจาก 2 กลุ่มย่อยนี้ เพียงแต่พิจารณาจากรายชื่อข้อเขียนในสารบัญชของสังคมนิยมปฏิวัติฉบับต่าง ๆ เท่านั้น ก็จะทำให้เห็นว่า เป็นกลุ่มบุคคลที่สร้างกิจกรรมทางปัญญาไว้กับสังคมนิยมปฏิวัติอย่างต่อเนื่อง และทำให้สังคมนิยมปฏิวัติเป็นวารสารกึ่งวิชาการ ที่เสนอประเด็นเนื้อหาในด้านต่าง ๆ ไว้ อย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ด้านศิลปวัฒนธรรม ศาสนา เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ทั้งที่เป็นเรื่องราวภายในสังคมไทยและสากล

4.3 นักวิชาการตะวันตก ซึ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับไทยคดีศึกษา และบ้างก็เข้ามาทำงานในประเทศไทย ตามโครงการความสัมพันธ์ต่าง ๆ ใน "ยุคพัฒนา" โดยเฉพาะ เจ้าหน้าที่ของสำนักข่าวสารอเมริกันประจำประเทศไทย และมูลนิธิเอเซีย ซึ่งให้ทุนแก่สังคมนิยมปฏิวัติ ก็ได้สนใจร่วมแสดงกิจกรรมทางปัญญาในสังคมนิยมปฏิวัติด้วย เช่น William J. Klausner, David K. Wyatt, Donald K. Swearer และ David A. Wilson เป็นต้น

การตีพิมพ์ข้อเขียนภาษาอังกฤษ ตลอดจนการแปลข้อเขียนเป็นภาษาไทยและตีพิมพ์อยู่
เนื่อง ๆ นอกจากจะทำให้เนื้อหาสังคมศาสตร์ปริทัศน์มีลักษณะก้าวหน้ากระแสดความคิดทางสากลแล้ว
ก็ยังทำให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศ และนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้
รับเชิญให้เดินทางไปต่างประเทศอยู่เป็นระยะ ๆ เช่น เชิญไปในฐานะ "ทูตทดลอง" "ยูทิลิติน"
และไปร่วมประชุม PEN CLUB เป็นต้น (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์) อันเป็นเงื่อนไขที่
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ มีโอกาสได้เก็บประสบการณ์จากการดำเนินงานด้านสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของ
สหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งได้เผยแพร่สังคมศาสตร์ปริทัศน์ทั้งกับนักเรียนไทย และชาวต่างประเทศ
ตลอดจนชักชวนผู้ที่สนับสนุนให้เขียนและช่วยขาย ช่วยหาสมาชิกต่อ ๆ ไป อีกด้วย

4.4 นิลิต นักศึกษา เป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้ามามีบทบาทที่เด่นชัดอยู่
ในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และทำให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์เพิ่มการผลิต ฉบับนิตินักศึกษา และ
ฉบับบัณฑิตยสถานตั้งแต่ พ.ศ. 2509 และ 2511 ตามลำดับ กล่าวคือ ในขณะที่สังคมศาสตร์ปริทัศน์และ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมากขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกันนั้นยังเป็นอาจารย์พิเศษสอน
วิชาปรัชญาตะวันตก ที่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2505-2507)
และวิชาจริยศาสตร์เบื้องต้น ที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2508-
2509) วิชาปรัชญาการเมืองที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2508-2518)
(พง เชรชฐ์ รุจิระชุตม์ 2526: 25) อีกทั้ง นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้มีชื่อเสียงเป็น "ดาว" ของ
การอภิปรายและโต้วาทีในสมัยนั้น ทำให้ได้มีโอกาสรู้จักพูดคุยกับนิตินักศึกษากลุ่มที่สนใจปัญหาของ
สังคมในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ

ต่อมานักศึกษาที่รวมกลุ่มกันจาก "เจ็ดสถาบัน" เพื่อทำหนังสือแสดงความคิดเห็นในด้าน
ต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 เช่น พิสิษฐ์ เจริญวงศ์ ดำรง แสงธรรม ประพันธ์ ผลเสวก
นิภา บางยี่ขัน และพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร เป็นต้น (ดูรายละเอียด ในสุชาติ สวัสดิ์ศรี
2526-2527: 68-69) ต้องประสบปัญหาทางการเงิน และกฎหมาย ทำให้ขาดความต่อเนื่อง เมื่อ
รับรู้ปัญหา นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ จึงยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เขียนแล้วว่า "...เวลานั้นมี
เพียง 7 สถาบัน...และ สถาบันเหล่านี้ก็พยายามออกหนังสือ แต่ในมหาวิทยาลัยมีการเซ็นเซอร์
อย่างหนัก 7 สถาบันนี้จึงไปออกนอกมหาวิทยาลัย โดยรวมตัวกันทำอย่างไรแล้วเงินก็ไม่มี ต้องไป
เชื่อโรงพิมพ์เข้าบ้าง อะไรบ้าง แล้วก็เปลี่ยนหัวเรื่อย ๆ เพราะมันผิดกฎหมาย โดยเอา 7 เป็น
ตัวอื่น เช่นเจ็ดสถาบัน เจ็ดแนวคิด เจ็ดอะไรกันอยู่เรื่อย สันติบาลก็ไปขู่โรงพิมพ์ไม่ให้พิมพ์ แล้ว
นักศึกษาก็ไม่มีเงินไปให้เขาด้วย เผอิญผมมีหัวสังคมศาสตร์ปริทัศน์อยู่ และรู้จักกับพวกนี้ จึงบอกให้
พวกเขาเอาหัวสังคมศาสตร์ปริทัศน์ไปออก โดยแนะนำให้ทำฉบับนิตินักศึกษา และผมก็มีเงินอยู่

แล้วให้เขาพิมพ์อย่างมืออิสระ เสรีเต็มที่ในการทำและจัดพิมพ์ คณะบรรณาธิการไม่ต้องให้ผมเข้าไปเกี่ยวข้อง ผมเป็นเพียงบรรณาธิการ แต่ถ้าต้องติดตารางผมผิดเอง คุณก็ระวังหน่อยก็แล้วกัน อย่าให้ผมติดตารางได้ก็ดี เขาก็ดีนะครับเพราะกลัวผมจะติดตาราง...." (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2525: 155-166)

ดังนั้น ก็กิจการของวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์จึงขยายตัวกว้างขึ้น มีสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษาเพิ่มขึ้นจากฉบับธรรมดาอีก ภาคการศึกษาละ 1 ฉบับ โดยฉบับแรกออกวางตลาดในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2509 และในปีเดียวกันนี้ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ในฐานะบรรณาธิการยังได้นำสังคมศาสตร์ปริทัศน์ไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาระหว่างสถาบันต่าง ๆ ที่สำนักรกลางนักเรียนคริสเตียน (Student Cristian Centre) จัดขึ้นระหว่างวันที่ 7-8 มกราคม พ.ศ. 2509 ในเรื่อง "ความรับผิดชอบทางจริยธรรมเป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ" โดยที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้ให้คำปรึกษาและเป็นกรรมการตัดสินบทความประกวดในชื่อเรื่องเดียวกับหัวข้อสัมมนา ผู้ที่ชนะการประกวดจะได้รับการตีพิมพ์บทความในสังคมศาสตร์ปริทัศน์

สืบเนื่องจากการสัมมนาดังกล่าว ได้นำไปสู่การรวมกลุ่มกันของนิสิตนักศึกษาที่อยู่ในกลุ่มสัมมนาย่อยเดียวกับนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ อันได้แก่ นายไพฑูรย์ ลินลารัตน์ นายพิภพ ธงไชย นายนิรันดร์ ประดิษฐ์กุล นายวิชัย โชควิวัฒน์ เป็นต้น โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า "ชมรมปริทัศน์เสวนา" มีลักษณะ เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ เพื่อจัดอภิปราย ถกเถียงปัญหา ยั่วยุให้สมาชิกรู้จักการคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง การเสวนาครั้งแรกได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2509 ทั้งนี้ โดยได้รับอุปการคุณจากพระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศอนุญาติให้ใช้โบสถ์ร้างในวัดรังษีสุทธาวาส เป็นแหล่งกลางของการพบปะเสวนา

ชมรมปริทัศน์เสวนา ได้รับการอุดหนุนด้านการเงินซึ่งใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับเรื่องพิมพ์ และการติดต่อต่าง ๆ จากนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ โดยนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้แบ่งเงินจากบัญชีของสังคมศาสตร์ปริทัศน์มาสนับสนุน (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์) ต่อมาเมื่อมีสมาชิกในปริทัศน์เสวนาลำเร็จการศึกษา ในพ.ศ. 2510 ก็ได้มีการจัดตั้ง "ชมรมศิษิตเสวนา" ขึ้นมารองรับบัณฑิตใหม่เหล่านั้น "ศิษิตเสวนา" นี้ ดำเนินการเช่นเดียวกับ "ปริทัศน์เสวนา" คือ ใครต้องการศึกษาหรืออยากฟังการบรรยายในเรื่องใด ก็จะมีการเชิญวิทยากรหรือผู้นำการเสวนามาทำการเสวนาในเรื่องนั้น ๆ หมุนเวียนกันไป และทุกครั้งจะมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจเข้าร่วมด้วย กล่าวได้ว่าทั้ง "ปริทัศน์เสวนา" และ "ศิษิตเสวนา" เป็นแหล่งรวมของผู้ที่สนใจปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม และการศึกษา ซึ่งหมุนเวียนกันเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หลายคนได้มารู้จักและร่วมงานกันอย่างสนิทสนมยาวนาน และหลายคนได้เริ่มต้น

เขียนหนังสือส่งให้สังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแกนของ "ปริทัศน์เสวนา" ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา ส่วนสมาชิก "คีตนิเทศเสวนา" ก็ได้ร่วมกับบัณฑิตใหม่จากสถาบันต่าง ๆ จัดทำสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ ฉบับบัณฑิตขึ้นโดยฉบับแรกออกวางตลาดในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2511 และมีกำหนดออกเผยแพร่ปีการศึกษาละ 1 ฉบับต่อเนื่องกันมา

จากการที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้ทำหน้าที่ของบรรณาธิการ โดยชี้ชวน ชัยยุ ผ่านบทนำติดต่อขอต้นฉบับด้วยวิธีการต่าง ๆ จากบุคคลหลายกลุ่ม รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมทางปัญญา ความคิดกับบุคคลเหล่านั้น ตลอดจนการเปิดโอกาสให้แก่ นิสิตนักศึกษาที่เริ่มสนใจสังฆม และตื่นตัวในการแสวงหาความรู้ได้แสดงความคิดเห็นผ่านทางสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์นั้น ทำให้สังฆมคสาสตร์ปริทัศน์เป็นวารสารที่นำเสนอข้อเขียนจากทัศนะ และความสนใจที่หลากหลาย กล่าวคือมีบรรยากาศของ พระ เจ้า ขุนนาง นักเรียนนอก นักคิดนักเขียนอิสระ และนิสิตนักศึกษา รวมกันอยู่ใน "ความเป็นสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์" และที่สำคัญก็คือ การชูธงแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ในระยะที่สังฆมสังฆมปัญหาไว้มากคงได้กล่าวไว้ข้างต้น ย่อมทำให้เนื้อหาของข้อเขียนต่าง ๆ ออกมาในทำนอง "คำทนิสังฆม" เป็นส่วนใหญ

5. ความขัดแย้งกับฝ่ายต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงบรรณาธิการ

การที่ปัญญาชนทั้งรุ่นอาวุโส และรุ่นเยาว์ได้ทยอยกันเข้ามาใช้เวทีสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ในการแสดงทัศนะต่อปัญหาของบ้านเมืองและการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาของนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ผ่านทางบทนำและข้อเขียนต่าง ๆ ทำให้สังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลหลายฝ่ายเช่นกัน โดยมีทั้งผู้ที่ชื่นชม คำทนิติเตียน และผู้ที่มองในด้านที่เป็นคุณต่อสังฆม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นายเกษม ศิริสัมพันธ์ เลขานุการมูลนิธิวิชาการหนังสือพิมพ์ในระยะนั้นชื่นชมสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ถึงกับกล่าวว่า (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2513: 581-582) "สังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ เป็นนิตยสารชนิดที่เป็นสถาบันขึ้นมาแล้ว และนิตยสารตั้งนี้ในประเทศเราขณะนี้มียู่เพียงฉบับเดียว ถ้าปล่อยให้แปรสภาพไปในบัดนี้ จะน่าเสียดายมาก"

อีกด้านหนึ่ง นายสมศักดิ์ ชูโต ในฐานะสาราณียกรของสมาคมสังฆมคสาสตร์แห่งประเทศไทย ได้สรุปคำคำทนิติเตียนสังฆมคสาสตร์ปริทัศน์ และบรรณาธิการตามที่ได้ยินได้ฟังมาไว้ดังนี้ (ส. ศิวรักษ์ 2512: 32-33)

1. มาตรฐานของเรื่องทีลงพิมพ์ค่อนข้างจะแตกต่างกันอยู่มาก บางเรื่องก็ไม่น่าจะลงพิมพ์ เพราะออกจะเป็นเรื่องธรรมดาเกินไป บางเรื่องออกจะเป็นการตลกดูความรู้อ่าน

2. ขอบเขตของนิตยสารไม่รู้ว่าจะอยู่แค่นั้น จะเป็น "สังคมศาสตร์" ก็ไม่เข้า "ปริทัศน์" ก็ไม่เชิง ดังนั้นจึงทำให้ขาด "บุคคลิกลักษณะที่แน่นอน"

3. ปัญหาที่เกี่ยวกับการพิมพ์ เช่น การวางรูปเรื่อง การใช้ตัวพิมพ์แบบต่าง ๆ ฯลฯ

4. บางเรื่องที่น่าลง เป็นเรื่องประเภท "มัดมือชก" คือไม่ให้โอกาสแก่ผู้มีความคิดเห็นเป็นอย่างอื่น สามารถแสดงความคิดเห็นของตนตอบกลับคืนมาได้ เพราะอาจเป็นอันตรายแก่ตนเอง เพราะฉะนั้นจึงทำให้เจตนาธรรมของ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ในการที่ต้องกราบทให้เป็นเวที แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ

5. บรรณาธิการออกจะ "นิยมอังกฤษ" เกินไป นึกว่าตัวเองรู้อะไรไปเสียหมด มีความคิดปักใจแน่นอนในเรื่องใดแล้วก็ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง และบางครั้งก็ไม่ให้ความเป็นธรรมในการโต้เถียงเกี่ยวกับความคิดเห็น เช่น บางทีจดหมายถึงบรรณาธิการสั้นนิดเดียว แต่บรรณาธิการกลับไปจับบางตอนที่อยากจะวิพากษ์วิจารณ์มาเขียนเสียยาว เป็นการทับถมความเห็นของคนอื่นมากกว่าที่จะโต้ตอบโดยมีเหตุผล

6. สารานุกรมทำอะไร รู้สึกว่าจะไม่มีส่วนในการดำเนินงานเลย มีบรรณาธิการคนเดียวก็น่าจะพอแล้ว

อย่างไรก็ตามแม้สังคมศาสตร์ปริทัศน์จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งด้านบวกและด้านลบดังกล่าว แต่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทยได้ทรงตระหนักถึงด้านที่เป็นคุณต่อสังคมของสังคมศาสตร์ปริทัศน์และทรงนิพนธ์ไว้ในคำนำของหนังสือ "ห้าปีจากปริทัศน์" ของ ส.ศิวรักษ์ (2512: [5] - [7]) ตอนหนึ่งว่า

"ปัญหาชนชาติได้เกิดเป็นหน่วยของสังคมไทยขึ้นแล้ว

และความคิดเห็นของ เขาจะมีอิทธิพลต่ออนาคตของ
ประเทศไทยมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เราจึงควรช่วยกัน

หาโอกาสเขาแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

บรรณาธิการในหน้าของตบ ย่อมเป็น

ผู้นำอภิปราย เพื่อชวนให้ผู้อ่านนึกคิด แล้ว

อภิปรายตอบ อภิปรายต่อ วิพากษ์ วิวิจารณ์

ดังนั้นแหละ ความคิดเห็นของบุคคล และของ

ส่วนรวมจึงจะงอกงาม

บรรณาธิการ (นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์)

มีความรู้สึกแรงในความคิดเห็นของตนและ
แสดงความคิดเห็นของตนอย่างตรงไปตรงมา
ในทำนองขวานผ่าซาก ทั้งนี้ ก็ด้วยเจตนาดี
ที่จะย้ายความคิดเห็นในจิตของผู้อื่น ไซ้ว่า
เจตนาจะก้าวร้าว ระรานให้แตกสามัคคีก็หาไม่
ผู้ใดเขียนตมา ก็นำคำติลงพิมพ์ให้ ผู้ใด
รู้นิสัยบรรณาธิการแล้ว ก็จะไม่ให้อภัย ไม่ถือโทษ
ถือว่าเป็นปาปมุต

ถึงอย่างไรก็ดี บทนำของบรรณาธิการ
มีความคิดเห็นที่แปลกอยู่เสมอ เป็นความคิดเห็น
ที่ชวนให้คิดต่อ ที่ย้ายให้คิดต่อ..."

ขณะที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางขึ้นควบคู่ไปกับสังคมนิยมบริษัทนั้น
นั้น ก็กิจกรรมด้านอื่น ๆ ของสมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทยยังจำกัดอยู่ในวงแคบ และกรรมการ
ของสมาคมไม่มีบทบาทที่แท้จริงในการควบคุมกิจการของสังคมนิยมบริษัทนั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และสมาคมสังคมนิยมฯ โดยเฉพาะกับกรรมการบางคนจึงไม่ราบรื่นนักภายใต้
สภาพการณ์เช่นนี้ เมื่อนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ รับหน้าที่บรรณาธิการสำนักพิมพ์ของสมาคมมาได้ประมาณ
5 ปี ก็เริ่มเบื่อ ประกอบกับได้งานฝ่ายวิชาการของบริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชที่น่าสนใจ จึงได้
ลาออกจากการเป็นบรรณาธิการสำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมฯ โดยคิดที่จะทำสังคมนิยมบริษัทนั้น
ต่อไปเท่านั้น (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, สัมภาษณ์) แต่ปรากฏว่ามีผู้ให้ข่าวแก่หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ว่า นาย
อำพน ณะมิตร ซึ่งทางสมาคมสังคมนิยมฯ ให้มารับงานบรรณาธิการสำนักพิมพ์ต่อจากนายสุลักษณ์
ศิวรักษ์ นั้น จะเป็นผู้รับตำแหน่งบรรณาธิการ "สังคมนิยมบริษัทนั้น" แทนนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์อีกด้วย

ต่อเมื่อนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้เขียนข้อความประทุ้งกรณีดังกล่าวลงในบทบรรณาธิการ
ของสังคมนิยมบริษัทนั้น (ปีที่ 6 ฉบับที่ 4 มีนาคม 2512) และทำบันทึกการเจรจาระหว่าง
บรรณาธิการสังคมนิยมบริษัทนั้นกับกรรมการบริหารบางนายของสมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย
ไทย "(สุลักษณ์ ศิวรักษ์ 2513: 476-587) ส่งถวายกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ นายกรัฐมนตรี
นายบัว อึ้งภากรณ์ อุปนายก นายเสน่ห์ จามริก กรรมการ นายสุขุม นวพันธ์ุ ทรูญติก

และนายประชุม โฉมฉาย เลขาธิการ เป็นต้น จึงได้มีการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหา ในที่สุดที่ประชุม ก็ตกลงกัน โดยเห็นว่าควรให้นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ที่เคยเป็นผู้ช่วยในสำนักพิมพ์มาก่อน ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 เป็นบรรณาธิการสืบไป และควรจะเริ่มรับงานได้แต่เริ่มฉบับที่ 7 พร้อมกันนั้นก็ได้มีการ แต่งตั้งคณะกรรมการบรรณาธิการเพื่อให้คำปรึกษาด้านต่าง ๆ แก่บรรณาธิการคนใหม่ ดังรายชื่อต่อไปนี้

นายสุลักษณ์	ศิริรักษ์	ประธานคณะกรรมการบรรณาธิการ
นายสมศักดิ์	ชูโต	สาราณียกร
นายพิทยา	สายหู	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นายไพจิตร	เอื้อทวีกุล	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
นายอำพน	นะมาตร์	สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
นายรังสรรค์	ธนะพรพันธุ์	ธรรมศาสตร์
นายสุชาติ	สวัสดิ์ศรี	บรรณาธิการ และ เลขานุการ

บทบาทการเป็นบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ของนายสุลักษณ์ ศิริรักษ์ ได้ยุติลง หลังจากสังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้ทำหน้าที่ทางการสื่อสารมาเป็นเวลา 6 ปีเต็ม โดยได้สร้างรากฐานที่มีพลังให้แก่สังคมศาสตร์ปริทัศน์ไว้ ดังที่นายสุลักษณ์ ศิริรักษ์สรุป "ผลได้จากปริทัศน์" ไว้ใน บทบรรณาธิการ ฉบับบัณฑิต 2 มิถุนายน พ.ศ. 2512 ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

"สองปีแรก ปริทัศน์ จัดพิมพ์ปีละสามฉบับ ต่อมาจึงขยายเป็นปีละสี่ฉบับ กับมีฉบับ พิเศษ ฉบับนิสิตนักศึกษา แล้วก็ฉบับบัณฑิตติดตามมา ทั้งนี้โดยไม่นับหนังสือเล่มที่ ปริทัศน์ จัดพิมพ์ เป็นต่างหากออกไป การจัดพิมพ์จำหน่ายก็ขยายตัวจากฉบับละ 500 เป็น 5,000 เล่ม สมาชิก ของเรามีทั้งพระบรมวงศ์ องค์มนตรี รัฐมนตรี ตลอดจนนักเรียนชั้นมัธยม มีายที่จะต้องเอ่ยว่า สถานเอกอัครราชทูต และห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างประเทศ หลายต่อหลายแห่ง ก็เป็นสมาชิก รวมอยู่ด้วย รายนามผู้ที่เขียนเรื่องมาลงพิมพ์นั้น เราก็กล้าทำได้ว่าหน้าไหน ฉบับไหนจะมีผู้ใหญ่ และผู้เชี่ยวชาญเท่าที่เรามีเพียงเปิดดูสารบัญชื้อผู้เขียนและชื่อเรื่อง ที่นายสุชาติจัดพิมพ์ขึ้น เมื่อครบปีที่ 5 ก็เห็นความน่าอัศจรรย์ใจได้แล้ว เรื่องหลายเรื่องได้รับการถ่ายทอดออกเป็น ภาษาต่างประเทศตีพิมพ์อยู่นั้นก็มีตีพิมพ์อยู่นอกประเทศก็มาก และสถานทูตเขาแปลเป็นรายงานส่ง ไปให้รัฐบาลเขา โดยไม่เปิดเผยต่อมหาชนก็มีอีกมีใช้น้อย เกือบจะพูดได้อย่างเต็มปากว่าไม่มี ปริทัศน์ฉบับไหนเลยที่มีได้รับการแปลออกเป็นภาษาใดภาษาหนึ่ง เราเองก็ดำริที่จะจัดทำปริทัศน์ ฉบับภาษาอังกฤษล้วน ๆ เป็นต่างหากออกไป

ความวิเศษมหัศจรรย์ของเรานั้นแล ที่ก่อกำหนดเขาหมั่นไล่ เราถูกหาว่าเป็นนิตยสาร "ปัญญาชน" โดยคนกล่าวหาเรา ยอมตกลงเป็นคนปัญญาอ่อนบรรณาธิการถูกหาว่าเขียนข้อความ ตั้งแต่หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ไปจนเป็นการแอบแฝงบ่อนทำลายเห็นจะคล้ายโศกราตีส ในข้อที่ว่า ทำลายศีลธรรม (อันดี?) ของเขาวชน โศกราตีสนั้นเป็นถึงนักปราชญ์ที่ฉลาดยิ่งของยุโรป ยังถูกพวกปากหอยปากบูดคนล้างทำลายเสียได้ คนเล็ก ๆ อย่างบรรณาธิการทำไมจะเป็นเหยื่อสัตว์เล็ก สัตว์น้อย ขี้ฉ้อฉลขี้นินทาเหล่านั้นไม่ได้ คนที่ไม่ทำอะไร ย่อมรังเกียจคนที่ทำ คนที่ทำอะไรไม่สำเร็จ ย่อมหมั่นไล่คนที่ทำอะไรได้ผล คนที่ทำความลามก ย่อมประณามคนที่เน้นในทางสุจริตธรรม โศกราตีสถูกฆ่าได้ ก็แต่ทางกาย ส่วนคุณธรรมและน้ำใจของท่าน ได้เป็นพลังแรงกระตุ้นให้ผู้จัดทำ บริทัศน์ ยืนหยัดต่อสู้ศัตรู ในที่ทุกสถานไม่ว่าพระยามารจะแฝงมาในรูปของกัญชา ยาเมา กาม วิปริต ผิดประเวณี หรือการโจมตีพระศาสนา อย่างป่าเถื่อน ถ้าเราเห็นว่าข้อเขียนการกระทำใด ๆ จะชักนำไปในทางที่จะให้หลงผิดเป็นชอบ เราย่อมจะต้องโต้ตอบโดยวิชาการ โดยเหตุผลและสติ ปัญญาแต่บางครั้งก็ขอยอมรับ ว่าได้ลบล้างไปใช้อารมณ์อยู่บ้าง เหมือนกัน พร้อมกันนั้นเราก็พยายาม หาทางเสนอแนะอยู่เนือง ๆ มีใบที่ใครจะไขหูเสีย แต่ก็เชื่อว่าข้อเสนอนั้น ๆ จักไม่เป็นหมันไป เสียหมด อย่างน้อยก็คงมีอิทธิพลกับคนรุ่นใหม่ที่ ซึ่งจะกำหนดอนาคตของสังคมต่อไปในวันข้างหน้า"

สังคมศาสตร์บริทัศน์ใน "ยุคสุชาติ สวัสดิ์ศรี" (พ.ศ. 2512-2519)

1. พื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และแควงสัมพันธ์

นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เกิดเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2488 ที่อำเภอท่าเรือ จังหวัดอยุธยา แต่มาเติบโตที่ชานเมืองกรุงเทพฯ ในครอบครัวที่มีบิดาเป็นทหารเสนารักษ์ และ มารดาเป็นชาวนา นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี สำเร็จการศึกษาระดับประถมจากโรงเรียนวัดคอนเมือง และมีมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.6) จากโรงเรียนคอนเมือง และสอบเทียบได้ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.8) จากกระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาจึงได้เข้าศึกษาระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในแผนกวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะและศิลปศาสตร์ ระหว่างศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้เข้าพักอาศัยอยู่ที่วัดมหาธาตุ จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ. 2508 ด้วยคะแนน เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง

นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เริ่มต้นชีวิตการทำงานครั้งแรกด้วยการเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ และ ภูมิศาสตร์ที่โรงเรียนอินทศึกษา อยู่ประมาณ 1 ปี จึงลาออก เนื่องจากเกิดความขัดแย้งกับระบบที่ เอาจัดเอาเปรียบของโรงเรียนราษฎร์สมัยนั้น ต่อมา ในพ.ศ. 2510 เข้าสมัครงานกับ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ โดยการแนะนำของ นีออน สนิทวงศ์ อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ซึ่งเป็นตัวแทนจำหน่ายสังคมนาตร์ปริทัศน์ พฤศจิกายนในระยณะนั้น นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ มีผู้ช่วยอยู่เพียงคนเดียวคือ นายชวลิต ปัญญาลักษณ์ จึงได้รับนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ไว้ช่วยงานด้านธุรการต่างๆ

การเข้ามาร่วมจัดทำสังคมนาตร์ปริทัศน์ในระยณะที่มีผู้ร่วมงานเพียง 2-3 คน ดังกล่าว ทำให้นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี มีโอกาสเรียนรู้งานอย่างเต็มที่ ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางปัญญาความคิด ในฐานะผู้ประสานงานกับ "ชมรมปริทัศน์เสวนา" และ "คึกคิตเสวนา" นอกจากนี้ยังได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับนักคิดนักเขียนทั้งรุ่นอาวุโสและรุ่นเยาว์ จากหลายกลุ่มความคิด ซึ่งมีบทบาทในสังคมนาตร์ช่วงนั้น "ผมคิดว่า การอยู่ที่สังคมนาตร์ปริทัศน์ ทำให้ผมได้เรียนรู้จากพวกเขา ขณะเดียวกันก็ทำงานในสิ่งที่คิดว่าตัวเองชอบ มันก็เลยรู้สึกกระโดด" (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, สัมภาษณ์)

ระหว่างที่ร่วมงานกับนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และมีความสัมพันธ์กับปัญญาชนในแวดวงสังคมนาตร์ปริทัศน์นั้น ในอีกด้านหนึ่ง นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ยังได้ใช้เวลาหลังเลิกงานประจำรวมกลุ่มกับเพื่อนที่สนใจวรรณกรรมสร้างสรรค์ ประเภทเรื่องสั้น และบทกวี ตลอดจนงานเขียน งานแปลต่าง ๆ ได้แก่ "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" และ "กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย" สำหรับ "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" ได้ร่วมกันจัดทำหนังสือ "ธูลี" และ "ตะวัน" เพื่อเผยแพร่งานของสมาชิก เช่น ธิญาพลอนันต์, วิทยากร เชียงกุล, วีระประวัติ วงศ์พัทพันธ์, วินัย อุกฤษณ์, นิคม รวยวา, คำรณ ดุจดิลก, บริสุทธิ์ บุรณะสัมฤทธิ์, มรินทร์ภาพ เนาวรังสี, เทพศิริ สุขโสภา, ประเสริฐ จันดำ, ตึก วงศ์รัฐปัญญา, เทียนชัย ลากานันต์ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นต้น

ส่วน "กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย" ที่ก่อตั้งโดย สุจิตต์ วงษ์เทศ และขรรค์ชัย บุณยาน ก็เป็นกลุ่มคนที่มีความชอบคล้ายกันทางวรรณกรรม เพียงแต่แตกต่างจาก "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" ตรงที่ คึกคามาทงโบราณคดี วรรณกรรมที่สนใจจึงเป็นวรรณกรรมโบราณ และมีความต้องการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านพื้นเมือง ขณะที่ทาง "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" สนใจวรรณกรรมที่เป็นแนวตะวันตกและเสรีนิยม แต่เมื่อ "กลุ่มหนุ่มหน้าสาวสวย" จัดทำนิตยสาร "ช่อฟ้า" ก็ปรากฏว่ามีชื่อเขียนของสมาชิกใน "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" ลงพิมพ์อยู่ด้วยเสมอ

กล่าวได้ว่า นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี มีพื้นฐานมาจากครอบครัวของชนชั้นกลางที่ค่อนข้างยากจน แต่ได้มีโอกาสศึกษาถึงชั้นมหาวิทยาลัย มีพื้นความรู้ แบบนักประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันก็สนใจที่จะอ่านและสร้างสรรค์งานทางวรรณกรรม ก่อนที่จะเข้ารับหน้าที่เป็นบรรณาธิการสังคมนาตร์ปริทัศน์ (พ.ศ.2512-2519) ก็ได้มีโอกาสร่วมอยู่ในกลุ่มนักคิดนักเขียน 2 ประเภท คือ ปัญญาชน นักวิชาการที่แวดล้อม วารสารสังคมนาตร์ปริทัศน์ และนักเขียนวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตในกลุ่ม "พระจันทร์เสี้ยว" และ "หนุ่มหน้าสาวสวย"

2. วิกฤตประสงค์ และแนวความคิดในการจัดทำสังคมศาสตร์ปริทัศน์

นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เริ่มต้นชีวิตการเป็นบรรณาธิการเมื่ออายุเพียง 24 ปี โดยที่เขาไม่เคยคิดมาก่อนว่า ตนเองจะก้าวขึ้นมาทำหน้าที่บรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ดังนั้นในระยะแรกของการทำหน้าที่บรรณาธิการ จึงมีลักษณะ เป็นการสานต่องานที่ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บรรณาธิการผู้ก่อตั้งวางรากฐานไว้แล้ว โดยนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เล่าว่า "ในช่วงแรกมีลักษณะว่า ยังไม่รู้ว่าจะไปทางไหน ผมก็เชื่อฟังคำแนะนำของคุณสุลักษณ์ มันมีความรู้สึกแต่เพียงว่า ต้องทำหนังสือเพียงเพื่อให้เป็นเล่ม ให้เสร็จ... ต่อมาผมคิดแต่เพียงต้องการให้มีอะไรใหม่ ๆ ขึ้น ไม่ได้คิดจะไปต่อต้านหรือล้ม 'ความเป็นสุลักษณ์' ผมเรียนรู้ทุกอย่างด้วยซ้ำ..." (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, สัมภาษณ์)

แม้ว่าในระยะ 2 ปีแรก ที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เริ่มทำหน้าที่บรรณาธิการ (พ.ศ.2512-2514) จะเป็นระยะที่พยายามสานต่อจากนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ แต่ก็ได้มีความตั้งใจว่า "จะใช้ชีวิตในวัยหนุ่มให้หมดไปอย่างมีค่า มีเหตุผล และมีความหมาย จะไม่ยอมให้ความสำคัญอันเลวร้ายใดมารบกวนความยึดมั่นในสัจจะ ความหมั่นแสวงหาซึ่งมโนธรรม และมีเสรีในทัศนะวิจารณ์ต่าง ๆ" (บรรณาธิการ' ป.7ล.3 ธ.ค.2512-ก.พ.2513) ในขณะที่เดียวกันก็เริ่มจัดทำแบบสอบถามแทรกไว้ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เพื่อให้สมาชิกและผู้อ่านแสดงทัศนะวิจารณ์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ พร้อมทั้งเสนอแนวปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้อ่านโดยส่วนรวม

ต่อมา ใน พ.ศ.2514 นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี จึงสรุปความคิดและเตรียมการเปลี่ยนแปลงสังคมศาสตร์ปริทัศน์ให้เป็นวารสารรายเดือน กล่าวคือ ในระยะนั้นเป็นช่วงที่จอมพลถนอม กิตติขจร ผ่อนคลายทางการเมือง โดยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ทำให้บรรยากาศทางปัญญาความคิดเริ่มคึกคักขึ้น วารสารทางวิชาการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เริ่มมีบทบาททางความคิด และมีลักษณะเป็นวารสารทางวิชาการราย 3 เดือน ที่เสนอบทบาททางวิชาการควบคู่ไปกับแสดงทัศนะวิจารณ์สังคมคล้ายกับบทบาทหน้าที่เดิมของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เช่น "วารสารสังคมศาสตร์" ของคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมี ประทุมพร วัชรเสถียร เป็นบรรณาธิการ หรือ "รัฐศาสตร์นิเทศน์" ราย 3 เดือน ของสมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย ที่ นรนิติ เศรษฐบุตร เป็นบรรณาธิการ เป็นต้น ดังนั้น สังคมศาสตร์ปริทัศน์จึงแสวงหาบทบาทใหม่ โดยนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี มีความตั้งใจว่าจะดึง สังคมศาสตร์ปริทัศน์ "จากหอคอยงาช้างลงสู่มวลชน" ให้มากยิ่งขึ้น ดังที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้อธิบายการตัดสินใจของเขาไว้ในคอลัมน์ "บรรณาธิการ" ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2515 ตอนหนึ่งว่า

"หน้าที่ของเรา นอกจากจะคอยติดตามความเคลื่อนไหวในวงวิชาการด้านสังคมศาสตร์ให้ทันกาลแล้ว เราอยากทำหน้าที่เป็นสื่อสำนักระหว่างความก้าวหน้าทางวิชาการ กับความเข้าใจของมวลชน ที่จะสามารถรับรู้ได้มากกว่าอย่างอื่น เราคิดว่า ถ้าหากจะเสียผู้อ่านที่มีคุณภาพในวงวิชาการไปเพียง 1 คน แต่ได้ชาวบ้าน 10 คน ที่พยายามติดต่อ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และค่านิยมส่วนตัวของเขา กับเหตุผลทางปัญญาและสามัญสำนึกของเรา สิ่งนั้นย่อมคุ้มค่าแล้ว"

แนวความคิดที่ต้องการเผยแพร่วิชาการออกสู่ประชาชน ของนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้ทำให้สังคมนิยมศาสตร์บริษัทฯ เปลี่ยนแปลงไปจากยุคที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการอย่างมาก นับตั้งแต่กลุ่มเป้าหมายผู้อ่านที่ขยายกว้างขึ้นจากปัญญาชน และนิสิตนักศึกษา ออกไปถึงประชาชนทั่วไปที่สนใจการอ่าน และติดตามสถานการณ์รอบตัว ส่วนด้านเนื้อหา นั้น แม้จะยังคงยึดหลักการเดิมที่มุ่งเสนอทั้งวิชาการ และสภาพปัญหาที่เป็นจริงในสังคมควบคู่กันไป แต่ก็ได้เพิ่มความสนใจในการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันมากขึ้น พร้อมกับให้เนื้อที่แก่งานเขียนประเภท เรื่องสั้น บทกวี การ์ตูนล้อ และข้อเขียนในเชิงเร้าอารมณ์ ล้อเลียนการเมือง เช่น คอลัมน์ "อ้อยเหี่ยว" และ "นี้แหละไทยแลนด์" เพิ่มขึ้น เพื่อสร้างควมมีชีวิตชีวาให้แก่สังคมนิยมศาสตร์บริษัทฯ

นอกจากนี้ เพื่อให้สามารถผลิตสังคมนิยมศาสตร์บริษัทฯทันกำหนดออกเป็นรายเดือน นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ยังได้นำวิธีการ "วางคอลัมน์ประจำ" และ การจัดทำ "แบบพิมพ์เรื่อง" เข้ามาใช้กับสังคมนิยมศาสตร์บริษัทฯอีกด้วย

การวางคอลัมน์ประจำ และนักเขียนประจำ ช่วยให้มีงานเขียนบ่อนเข้าสู่กระบวนการผลิตได้ทันกำหนดเวลา ส่วนการจัดทำ "แบบพิมพ์เรื่อง" ช่วยให้ผู้กำหนดเค้าโครง เนื้อหาแต่ละฉบับได้ล่วงหน้า และทำให้นักเขียนประจำหรือนักเขียนทั่วไปมีเวลาเตรียมตัวที่จะเสนอผลงานเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ได้อย่างเพียงพอ อีกทั้งยังทำให้สังคมนิยมศาสตร์บริษัทฯเพิ่มบทบาทในการเจาะประเด็นปัญหาต่าง ๆ ได้เด่นชัดขึ้น จากหลากหลายแง่มุม ความคิดของนักเขียนแต่ละคน คอลัมน์ประจำที่สำคัญ ได้แก่ "ปลาใหญ่กินปลาเล็ก" โดย พันศักดิ์ วิญญรัตน์ มุ่งวิเคราะห์เหตุการณ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในรอบเดือน "เมืองไทยไม่ใช้กรุงเทพฯ" โดย รุ่งสรรค์ ธนะพรพันธุ์ มุ่งวิเคราะห์เหตุการณ์ภายในประเทศที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือน "โลกที่สาม" โดย พิทักษ์ ปัญญาบุท (วิทยากร เชียงกูล) มุ่งวิเคราะห์วิจารณ์ปัญหาทางเศรษฐกิจ ด้วยทัศนะและจุดยืนของประเทศยากจนทั้งหลาย ทั้งในเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา "แนะนำสาธารณรัฐประชาชนจีน" โดย ทันดอน หุ่นบัวศรี ซึ่งเป็นการเสนอข้อมูลและทัศนะต่อประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยประชาชนจีนอย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และลอคอคติอันเนื่องมาจากความแตกต่างทาง

ลัทธิและอุดมการณ์ทางการเมือง "เดินดินเปล่า" โดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่เปิดกว้างให้
เสนอทัศนะในด้านต่าง ๆ ตามประสบการณ์ของผู้เขียน

นอกจากนี้ยังมีคอลัมน์ "กำแพงลม" โดย คำสิงห์ ศรีนอก ที่เสนอเรื่องราวของชนบท
ในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะความทุกข์ยากของชาวไร่ชาวนา "คนกับสิ่งแวดล้อม" โดยยงยุทธ
ยุทธวงศ์ เสนอปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา และมีบทความจร ประเภท "คน
กับความคิด" "คนกับหนังสือ" "คนกับหนัง" ที่มุ่งแสดงผลงาน และแนวความคิด ของบุคคลที่มีความ
ความสำคัญในด้านนั้น ๆ ตลอดจนคอลัมน์ "ปฏิกริยา" ที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เน้น และเรียกร้อง
ต่อผู้อ่านเสมอว่า คอลัมน์นี้เป็นความตั้งใจจริงของบรรณาธิการที่จัดขึ้นเพื่อจะได้สื่อสารความต้องการ
การกันโต้ตอบเนื่องว่าผู้อ่าน อ่านแล้วเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ประการใด พร้อมกันนี้ก็ยังมีคอลัมน์
"จดหมาย บ.ก." ซึ่งจัดขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายคล้ายกับ "ปฏิกริยา" แต่สามารถลงพิมพ์ข้อความจาก
จดหมายสั้น ๆ ได้

การเปลี่ยนแปลงของสังคมนศาสตร์บริษัทนี้เป็นรายเดือน ยังส่งผลให้เกิดการปรับปรุงรูป
เล่มโดยลดความหนาลง เพิ่มสีสันและจัดทำปกให้สะดวกตา พร้อมทั้งมีการนำเรื่องเด่นประจำฉบับ
ขึ้นพาดปกด้วย เช่นมีการพาดปกว่า "ของแพง เราจะเอาอย่างไรกัน" "อุดมการณ์ : ปากกับปืน?"
"ประชาธิปไตยตายเสียแล้ว?" เป็นต้น และเป็นที่น่าสนใจเกิดว่า ข้อความพาดปกในยุคนั้นของนาย
สุชาติ สวัสดิ์ศรี มักจะมีลักษณะ เป็นคำถาม ซึ่งสะท้อนถึงการทำหน้าที่ของสังคมนศาสตร์บริษัทที่ทาง
ถามปัญหา เพื่อแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับความเป็นไปของสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 3 ปี
(พ.ศ. 2515-2517) ของการจัดทำเป็นรายเดือน

แนวความคิดและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งในยุคนั้นนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี
เป็นบรรณาธิการสังคมนศาสตร์บริษัท คือ การให้ความสำคัญแก่การผลิตหนังสือเล่ม เพื่อนำเงินมา
หมุนเวียนในกิจการสังคมนศาสตร์บริษัท และเผยแพร่ เรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่สังคมในช่วงนั้น
ตามทัศนะของบรรณาธิการ ประกอบกับบทบาททางความคิดของสังคมนศาสตร์บริษัทเด่นชัดขึ้นเรื่อย ๆ
โดยเฉพาะการโจมตีจักรวรรดินิยมอเมริกา และมูลนิธิเอเชีย ซึ่งเป็นผู้ให้ทุนในการจัดทำสังคม
ศาสตร์บริษัท ตลอดจนสังคมนศาสตร์บริษัท และนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และบางครั้งรวมถึง นาย
สุชาติ สวัสดิ์ศรี ยังถูกโจมตีเป็นระยะ ๆ ในทำนองว่า มีส่วนเกี่ยวข้องกับ CIA ซึ่งทำให้นายสุชาติ
สวัสดิ์ศรี มีความคิดที่ต้องการพึ่งตนเองให้ได้มากขึ้นในด้านเงินทุน บรากรว่าโครงการจัดพิมพ์
หนังสือเล่มนี้ ทำให้ภาพพจน์ของสังคมนศาสตร์บริษัท และบรรณาธิการออกมาในทำนอง "ซ้าย"
มากขึ้น เนื่องจากเรื่องที่น่ามาจัดพิมพ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับฝ่ายซ้ายในประเทศต่าง ๆ เป็น
จำนวนมาก เช่น "การปฏิวัติของซีลี"

(พ.ศ.2516) "การปฏิวัติของจีน" (พ.ศ.2517) "วีรชนเอเชีย" (พ.ศ.2517) และ "ขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย" เป็นต้น

3. การทำหน้าที่บรรณาธิการผ่าน "บทนำ"

การเข้ารับหน้าที่บรรณาธิการของนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ในพ.ศ.2512 นั้น กล่าวได้ว่าเป็นช่วงเวลา ที่วารสารสังคมนิยมศาสตร์บริษัท กำลังเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สมาชิกและผู้อ่านโดยทั่วไปมีความชื่นชอบ "บทนำ" ของนาย สลักษ์ คีวรักษ์ เป็นพิเศษ อีกทั้ง "ความเป็นสังคมนิยมศาสตร์บริษัท" กับ "ความเป็นสลักษ์ คีวรักษ์" ดูเหมือนจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในความรู้สึกของคนอ่านทั่วไป ดังนั้น เมื่อนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เข้ามาสวมบทบาทบรรณาธิการ ก็ย่อมจะถูกคาดหวังไปนในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะ "ทัศนะ จุดยืน และภูมิปัญญาในบทนำ" ได้อยู่ในความสังเกตของผู้อ่านเป็นอันดับแรก

ในระยะ 1 ปีแรก "บทนำ" ได้หายไป เนื่องจากเป็นระยะที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี กำลังแสวงหา "ความเป็นตัวของตัวเอง" ในที่สุดเมื่อขึ้น ปีที่ 2 ของการทำหน้าที่บรรณาธิการ นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี จึงเริ่มต้นการนำเสนอบทบรรณาธิการแนวใหม่ โดยเขียน "คำประกาศความรู้สึกใหม่" เป็น "บทนำ" ของสังคมนิยมศาสตร์บริษัท ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 กันยายน-พฤศจิกายน พ.ศ. 2513 และต่อจากนั้นก็ไม่มีสังคมนิยมศาสตร์บริษัทฉบับใดเลยที่ "บทนำ" ได้ขาดหายไปอีก

ลักษณะพิเศษของ "บทนำ" ใน "ยุคสุชาติ สวัสดิ์ศรี" คือ การมุ่งเจาะประเด็นปัญหาต่าง ๆ โดยเสนอข้อเท็จจริงและความคิดเห็น ทักท้วง ท้าทาย เสนอแนะอย่างหนักแน่นโดยมีข้อมูลและหลักวิชา ซึ่งต่างจาก "บทนำ" ของนายสลักษ์ คีวรักษ์ ที่มุ่งปลุกเร้าให้คนสนใจสังคมนิยมตัว ด้วยการจับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างถึงแก่น ด้วยลีลาเผ็ดร้อน แต่มิได้มุ่งให้ข้อมูลรายละเอียดมากนัก

ลักษณะพิเศษของ "บทนำ" นี้ สอดคล้องกับการจัดเนื้อหาใน "แบบทีมเรื่อง" ที่กล่าวไว้ข้างต้น คือ ข้อเขียนแต่ละชิ้นในสังคมนิยมศาสตร์บริษัทฉบับหนึ่ง จะทำหน้าที่ให้ข้อมูลและเสนอแนวความคิดตามทัศนะของผู้เขียนในประเด็นหลักเดียวกัน เช่น ฉบับกึ่งเหลือง จะมีข้อเขียนของนักเขียนหลายคน ที่มุ่งให้ข้อมูล และทัศนะต่อประเด็นที่เกี่ยวกับการรุกรานทางเศรษฐกิจของผู้ทุนในสังคมนิยม ในขณะที่บทนำทำหน้าที่คล้ายกับการประมวลความคิดเห็น ข้อเท็จจริง และข้อเสนอแนะต่าง ๆ แล้วนำมาสรุปรวบยอด ทักท้วง หรือเสนอออกไปอย่างแหลมคม เช่น เสนอว่า "ภัยเหลืองภาค 3 กำลังจัดจรรรดินิยมลัทธิระบบผูกขาด" หรือในฉบับอื่น ๆ เช่นชื่อว่า "เราไม่เห็นด้วยกับการแทรกแซงกิจการภายในของเขมร" เสนอให้พิจารณาว่า "ไทยควรชุดคอคอดกระหรือไม่ว"

ท้วงถามว่า "ผู้หญิงเป็นเพียงมดลูกเท่านั้นหรือ?" "อนาคตของบ้านเมืองอยู่ที่ไหน" และ "ของแพะเราจะเอาอย่างไรกัน" เป็นต้น ซึ่งถ้าสังเกตโดยเปรียบเทียบกับลักษณะบทนำของหนังสือพิมพ์รายวันแล้ว จะเห็นว่ามัลลิกษณะร่วมกันอย่างหนึ่งที่เป็นการแสดงทัศนะหรือจุดยืนของหนังสือนี้ที่มีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นส่วนรวม จะแตกต่างกันก็แต่เพียงว่าบทนำของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เสนอความคิดเห็นที่เป็นระบบกว่า และมีข้อเท็จจริงรองรับทั้งที่นำเสนอไว้ในบทนำ และที่นักเขียนนำเสนอไว้ในบทความอื่น ๆ ของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับเดียวกัน

จุดมุ่งหมาย และลักษณะหน้าที่ของบทนำดังกล่าว ทำให้นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ต้องระดมพลังสมองของปัญญาชนนักคิด นักเขียน ซึ่งมีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ มาร่วมเขียนบทนำด้วย ดังคำบอกกล่าวตอนหนึ่ง ในบท "แถลงนำ" ของหนังสือ "คำประกาศความรู้สึกลึกใหม่" ที่ว่า

"...การเขียนบทนำ...ข้าพเจ้ามิได้เขียนแต่เพียงคนเดียว
ส่วนหนึ่งอาจถือได้ว่า ข้าพเจ้าได้ความคิดมาจากเพื่อนร่วมงาน
และผู้ช่วยในกองบรรณาธิการ บางบทได้ร่วมกันเขียน บางบท
ก็เป็นผลงาน โดยเอกเทศ ของผู้ที่ข้าพเจ้ามอบหมายให้เขียน
แต่ทั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นที่ข้าพเจ้าเขียนทั้งหมด สำหรับบทที่มีตรรกะ
งานเขียน มีเช่น วารินทร์ วงศ์หาญเซวี่ : ศึกษาทางวัฒนธรรม
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พิชิต จงสภิตย์วัฒนา:
การพัฒนาหรือความเสื่อม สุรพงษ์ ชัยนาม : นโยบายสองจีนโปรด
แน่หรือ พิภพ ธงไชย : การศึกษาเพื่อมวลชน การศึกษานอกโรงเรียน
จรัส ดิษฐารักษ์ : วันแรงงานแห่งชาติ อารมย์ พงศ์พงษ์
ชาลิต ปัญญาลักษณ์ : อุดมการณ์ของนักหนังสือพิมพ์
พันศักดิ์ วิญญรัตน์ : จีนแดง - ไทย - เวียดนามเหนือ
ระหว่างนักสันกับแมกโกเวิน จุดหมายเปิดผนึกถึงรัฐบาล
เงาที่ถนนวิฑู ธเนศ อารมณ์สุวรรณ : ประชาธิปไตย อุดมการณ์
กับความเป็นจริง กัยเหลืออยู่ไหน จักรวรรดินิยมกับความยากจน
ของชนบท และรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ : ประชากรกับความยากจน..."

การที่วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ได้เสนอบทนำในลักษณะให้ข้อเท็จจริงและ เสนอแนะ
เรียกร้อง ประท้วง หรือตั้งคำถามต่าง ๆ ดังกล่าว ตลอดจนคุณสมบัติของนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี โดย
เฉพาะในระยะที่ให้เป็นแนวเรื่อง และออกเป็นรายเดือน ได้ทำให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นแหล่ง

ข้อมูลของการศึกษาค้นคว้า ปัญหาต่าง ๆ ในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ ทั้งภายในประเทศและสากล

4. การสร้างเครือข่ายนักเขียน

แหล่งที่มาสำคัญของข้อเขียนในยุคที่ นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

4.1 กลุ่มนักเรียนนอก ที่เคยติดตามสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มาตั้งแต่ครั้งที่ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ เช่น นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ นายวรพจน์ ชัยนาม นายชาวุฒิชัย เกษตรศิริ นายวารินทร์ วงศ์หาญเขาวี นายปราโมทย์ นาครทรรพ นายฉัตรทิพย์ นาถสุภา นายเขียน อธิระวิทย์ นายพิทยา สายหู นายกมล สมวิเชียร ฯลฯ ซึ่งศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา

อีกกลุ่มหนึ่ง เป็นกลุ่มนักเรียนไทยในญี่ปุ่น ซึ่งบางคนเคยร่วมอยู่ใน "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" เช่น นายธัญญา พลอนันต์ ที่ได้รวมกลุ่มกับเพื่อนนักเรียนอื่น ๆ ได้แก่ นายสุรชัย หวันแก้ว นายประยูร เขียววัฒนา ฯลฯ ตั้งเป็น "กลุ่มศึกษาศึกษาญี่ปุ่น" ขึ้น และกลุ่มนี้เองเป็นแหล่งข้อมูล และข้อเขียนสำคัญในการทำสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับกึ่งเหลือง ออกมาถึง 3 ภาค

ส่วนนักเรียนนอก ซึ่งกระจายกันอยู่ตามประเทศอื่น ๆ เช่น ที่ยุโรป มีนาย รังสรรค์ ณะพรพันธุ์ นายศุภชัย พาณิชภักดิ์ นายไมตรี อังภากรณ์ นายยุกุทธ ยุทธวงศ์ ทางออสเตรเลีย ได้แก่ ชัยอนันต์ สมุทวนิช และนิวซีแลนด์ ได้แก่ ชัยสิริ สมุทวนิช เป็นต้น

กล่าวโดยรวมแล้ว กลุ่มนักเรียนนอกนี้ เป็นผู้ที่มีโอกาสศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ยุคต่อต้านสงครามเวียดนาม และได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้าย ทั้งในยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และประเทศอื่น ๆ อีกทั้งได้รับรู้ข่าวสารด้านต่าง ๆ ในสังคมเสรีประชาธิปไตย จึงมีบทบาทเป็น "ตัวสื่อกลาง" ที่สำคัญ ในการถ่ายทอดข่าวสารเหล่านั้น เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ทั้งในรูปของ บทความ บทวิจารณ์หนังสือ งานแปล และจดหมายเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ก็ได้นำลงตีพิมพ์ไว้ในคอลัมน์ "จดหมายถึงบรรณาธิการ" และ "ปฏิกริยา" อยู่เสมอ ๆ

ต่อมาเมื่อคนกลุ่มนี้สำเร็จการศึกษา กลับมาทำงานในสังคมไทย ในระยะก่อนหรือหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เล็กน้อย ก็ได้เข้ามาเป็นกำลังสำคัญให้แก่สังคมศาสตร์ปริทัศน์ โดยนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ตามความถนัดของพวกเขา เช่น นายวรพจน์ ชัยนาม และสุรพงษ์ ชัยนาม มีความสนใจในลัทธิสังคมนิยม นายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ สนใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง

ประเทศ นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ สนาใจเรื่องประวัติศาสตร์ เรื่องขบวนการนักศึกษาในสหรัฐอเมริกา นายชัยอนันต์ สมุทวณิช สนาใจเรื่องอุดมการณ์ การเมือง การทหาร นายวารินทร์ วงศ์หาญเขาวี สนาใจปัญหาการวิจัย และนายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ สนาใจปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น

4.2 กลุ่มนักเรียนในประเทศ เป็นคนในวัยเดียวกัน หรือใกล้เคียงกันกับนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี และกลุ่มนักเรียนนอก ซึ่งส่วนใหญ่นักเคยเขียนเรื่องลงในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เคยร่วม "ชมรมปริทัศน์เสวนา" และ "ศึกษิตเสวนา" มาก่อน ตั้งแต่ครั้งเป็นนักศึกษา มักจะมีอาชีพอยู่ในวงการหนังสือพิมพ์ หรืออื่น ๆ เช่น นายชาลิต ปัญญาลักษณ์ นายพิภพ ธงไชย นายวิชัย โชควิวัฒน์ นายไพฑูรย์ ลินลารัตน์ นายเสถียร จันทิมาธร นายอารมย์ พงศ์พันธุ์ นายสุภาพ พัสอ่อน นายโกลม คิมทอง นายเอนศ อภรณ์สุวรรณ และนายจรัส ดิษฐาภิรักษ์ เป็นต้น

พร้อมกันนี้ นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ยังได้ประสานกับเพื่อน ๆ ที่สนใจทางวรรณกรรม จากกลุ่ม "พระจันทร์เสี้ยว" และ "หนุ่มหน้าสาวสวย" ให้เข้ามาเสนอผลงานผ่านทางสังคมศาสตร์ปริทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในยุคที่ทำเป็นรายเดือน ได้เพิ่มเนื้อที่สำหรับงานวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น บทกวี และเรื่องแปลมากขึ้นด้วย รายชื่อนักเขียนจาก "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" จึงปรากฏอยู่ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์เป็นจำนวนมาก อันได้แก่ วิทยากร เชียงกุล วินัย อุกฤษณ์ นิคม รายวา และ วีระประวัติ วงศ์พัทพันธุ์ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงพยายามติดต่อประสานความร่วมมือกับกลุ่มนักเขียนที่สนใจวรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม หรือศาสนา ซึ่งมีทั้งพระและฆราวาสที่เคยมีผลงานตีพิมพ์ในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ "บุคคลลักษณะ คิวลักษณะ" เพื่อให้แสดงกิจกรรมทางปัญญาในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ต่อไปอีกด้วย ที่สำคัญได้แก่ พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณวณิช พระศรีวิสุทธิธัมมสิ ลุ่ม เจริญศรัทธา เรื่องอุรุ กุศลาสัย คำสิงห์ ศรีนอก อังคาร กัลยาณพงศ์ เป็นต้น

4.3 กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองและภูมิปัญญาในรุ่นต่าง ๆ ซึ่งนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้พยายามติดต่อประสานให้บุคคลเหล่านี้มาร่วมแสดงภูมิปัญญาในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เช่น นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำฝ่ายพลเรือนของคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้นำทางปัญญาเมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 นายสุพจน์ ด้านตระกูล ซึ่งมีบทบาทเป็นตัวแทนในการชี้แจงแสดงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ และการเมืองยุค 2475 นายสุภา ศิริमानนท์ อดีตบรรณาธิการอักษรสาส์น ซึ่งนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้ติดต่อเพื่อขอคำวิจารณ์แนะนำเกี่ยวกับการสร้างงานเขียน การทำหน้าที่บรรณาธิการ และการคัดเลือกข้อเขียนต่าง ๆ ของปัญญาชนใน พ.ศ. 2490-2501 มาตีพิมพ์ใหม่ ในโครงการหนังสือเล่มของสังคมศาสตร์ปริทัศน์

นอกจากนี้ ก็ยังได้เปิดเวทีให้แก่ผู้นำขบวนการนักศึกษาในช่วงก่อนและหลัง "14 ตุลาคม" ได้เสนอข้อเขียนผ่านทางสังคมนิยมบริษัทด้วย เช่น นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล และนายพิรุณ จัตราวิเชกุล เป็นต้น

5. การยุติบทบาททางการสื่อสารของสังคมนิยมบริษัท

สังคมนิยมบริษัท มีบทบาทเป็นศูนย์รวมความสนใจของปัญญาชน และนิสิตนักศึกษาที่มีความตื่นตัวทางความคิด และการเมืองเรื่อยมา ตั้งแต่ก่อตั้งใน พ.ศ. 2506 จนถึงประมาณ พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นระยะที่เปลี่ยนแปลงกำหนดออกเผยแพร่จากรายเดือน กลับมาเป็นราย 3 เดือนอีกครั้งหนึ่ง ตั้งแต่ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม พ.ศ. 2518 ซึ่งย่อมมีผลให้ลักษณะเนื้อหาของสังคมนิยมบริษัทกลับไปสู่ความเป็นวิชาการมากขึ้นด้วย และในที่สุดสังคมนิยมบริษัทก็ได้ยุติบทบาททางการสื่อสารลงอย่างสิ้นเชิง เมื่อเกิดการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

แม้ว่าเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สังคมนิยมบริษัทต้องยุติบทบาทลงไปก็ตาม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บทบาทของสังคมนิยมบริษัทได้ลดลงก่อนหน้านั้นเป็นลำดับมา ทั้งนี้อาจวิเคราะห์ได้ว่า เกิดมาจากสาเหตุที่สำคัญ 3 ประการ คือ

5.1 วารสารสังคมนิยมบริษัท มีบทบาทเป็นเวทีในการนำเสนอ ข้อคิดความเห็นเชิงวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาของบ้านเมืองอย่างเปิดเผย หรือกล่าวได้ว่า มีจุดยืนแบบเสรีนิยม สังคมนิยมบริษัท ไม่ว่าจะในยุคที่ดำเนินการโดยนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือ นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ต่างให้ความสำคัญกับการนำเสนอข้อเขียนที่ให้ข้อมูลความคิดเห็นอย่างหลากหลาย และมุ่งที่การแสวงหาสิ่งจะร่วมกัน ในขณะที่กลุ่มผู้อ่านวารสารสังคมนิยมบริษัท ซึ่งมีทั้งปัญญาชนและนิสิตนักศึกษา ได้พัฒนาความคิด ความตื่นตัวทางการเมืองไปในทางต่อต้านอำนาจของรัฐมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในระยะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ความแตกต่างในเรื่องนี้ทำให้วารสารสังคมนิยมบริษัท ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า "เป็นวารสารของปัญญาชนเสรีนิยม" ซึ่งคิดแต่พูดโดยไม่ลงมือทำการเปลี่ยนแปลงสังคม ในขณะที่นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้พยายามย้ายเสมอในคอลัมน์ "บรรณาธิการ" ท้ายเล่มสังคมนิยมบริษัทฉบับต่าง ๆ ในทำนอง สังคมนิยมบริษัทมีฐานะบทบาทเป็นสื่อมวลชน "พยายามทำหน้าที่ของสถาบันหนังสือพิมพ์ หน่วยงานหนึ่งที่พยายามมองปัญหาของประเทศอย่างเอาเป็นเอาตายเท่านั้น" สถานการณ์เช่นนี้ ได้มีส่วนทำให้ความนิยมในสังคมนิยมบริษัทในแวดวงของปัญญาชน และนิสิตนักศึกษาที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางการเมืองลดน้อยลง ขณะเดียวกันก็เปิดรับอิทธิพลความคิดจากหนังสือพิมพ์ และนิตยสารที่มีลักษณะ "ชั้นนำ"

และ "สู้รบ" เช่น หนังสือพิมพ์อัมบัตย์ และนิตยสารเอเชียมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ. 2518-2519 ซึ่งเป็นระยะที่ความขัดแย้งทางการเมืองดุเดือดรุนแรงมาก

5.2 หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ซึ่งบรรยากาศทางการเมืองเปิดให้มีเสรีภาพทางความคิดมากขึ้นนั้น ในวงการหนังสือ ก็ปรากฏมีวารสารกึ่งวิชาการ ซึ่งทำหน้าที่คล้ายคลึงกับสังคมศาสตร์ปริทัศน์เกิดขึ้นใหม่จำนวนมาก เช่น อักษรศาสตร์พิจารณา อาจารย์สาร ปิฎกภูมิ เป็นต้น และส่วนที่มีอยู่เดิมก็ได้รับการปรับปรุงให้มีชีวิตชีวขึ้น การเพิ่มขึ้นของ "คู่แข่ง" ในวงการหนังสือดังกล่าว ทำให้เกิด "การแบ่งส่วน" ของผู้เขียนและผู้อ่านขึ้น กล่าวคือ นักเขียนที่เคยเขียนให้กับสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีโอกาสเลือกเวทีในการนำเสนอข้อเขียนมากขึ้น ในขณะที่ผู้อ่านก็สามารถติดตามข่าวสาร ความคิดเห็นจากสื่ออื่น ๆ ได้มากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ ผลที่กระทบต่อสังคมศาสตร์ปริทัศน์อย่างมากคือ ปัญญาชนนักคิดนักเขียนหลายคน ลดบทบาทในการนำเสนอข้อเขียนของตนในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ลงไป (คำสิงห์ ศรีนอก, สัมภาษณ์) อีกทั้งกลุ่มผู้อ่านก็มีลักษณะที่หดแคบลงด้วย ซึ่งสังเกตได้จากยอดขายที่เคยขึ้นสูงสุดก่อน 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ถึง 8,000 เล่ม ต่อฉบับ (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, สัมภาษณ์) ได้ลดต่ำลงเหลือประมาณ 1,000 เล่ม ต่อฉบับเท่านั้น จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 สังคมศาสตร์ปริทัศน์จึงได้ยุติบทบาททางการสื่อสารลงโดยปริยาย

5.3 การที่วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ต้องยุติบทบาททางการสื่อสารลงอย่างสิ้นเชิง นอกจากสืบเนื่องจากสาเหตุ 2 ประการข้างต้นแล้ว ยังมีสาเหตุสำคัญจากความขัดแย้งภายในระหว่างบทบาทของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ในฐานะสื่อมวลชนที่มีบทบาททางการเมือง เป็นปากเสียงของประชาชน กับทิศทางการเปลี่ยนแปลงภายในสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ในยุคหลังจากยุคสมัยที่นายป่วย อังภากรณ์ เป็นนายกสมาคมฯ นายสมศักดิ์ ชูโต นายกสมาคมฯ และนายสมบัติ จันทรวงศ์ เลขาธิการสมาคมฯ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในคณะกรรมการบริหารสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย หลังการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ได้ปรับเปลี่ยนทิศทางและบทบาทของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยให้มีลักษณะเป็น "สมาคมทางวิชาการ" มากขึ้น และลดบทบาททางสังคมการเมืองลง

ความขัดแย้งดังกล่าวเริ่มแสดงออกตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร ครั้งที่ 5/2517 (วันศุกร์ที่ 15 พฤศจิกายน) ได้ส่งผลให้สังคมศาสตร์ปริทัศน์ต้องกลับไปเป็นวารสารทางวิชาการราย 3 เดือน อีกครั้งหนึ่ง โครงการหนังสือเล่ม ภูเก็ตอนเข้าเป็นงานส่วนหนึ่งของสำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์ฯ และการจัดการด้านการเงินและสมาชิกสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ถูกจัดให้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักเลขาธิการ ตั้งแต่วันที่

1 มกราคม พ.ศ. 2518 เป็นต้นไป ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ก็ส่งผลให้มีการปิดหนังสือพิมพ์ และนิตยสาร หรือวารสารต่าง ๆ รวมทั้งสังคมนิยมด้วย และแม้ว่าหลังจากนั้น หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร หรือวารสารที่ถูกสั่งปิดหลายชื่อ จะได้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งก็ตาม แต่สังคมนิยมกลับหยุดยิบตบตาหลงไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งทั้งนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี อดีตบรรณาธิการทั้งสองของวารสารสังคมนิยมต่างมีความเห็นว่า คณะกรรมการบริหารสมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทยในยุคนั้น 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ไม่มีความกระตือรือร้นเพียงพอที่จะให้ฟื้นขึ้นมา ทั้ง ๆ ที่กำลังมุ่งเน้นของความสับสนเนื่องทางประวัติศาสตร์ แล้วยอมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ อีกทั้ง สังคมนิยมได้ทำให้สมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทยเป็นที่รู้จักในสังคมโลก (ดูรายละเอียดใน โลกหนังสือ ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2521 หน้า 77-78)

จากพัฒนาการของสังคมนิยมทั้งหมด ใน "ยุคสุลักษณ์ ศิวรักษ์" (พ.ศ. 2506-2512) และ "ยุคสุชาติ สวัสดิ์ศรี" (พ.ศ. 2512-2519) ดังกล่าวข้างต้น มีข้อสังเกตที่น่าสนใจ 2 ประการคือ

1. วงจรชีวิตของสังคมนิยมมีลักษณะเป็นขบถ (rebel) ต่อตัวแบบ (model) ของนิตยสาร และวารสารเดิม และการสร้างตัวแบบใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในยุคนั้นที่นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ กล่าวคือ ในยุคนั้นนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการนั้น เขาได้สร้างสังคมนิยมขึ้นเป็น วารสารกึ่งวิชาการที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเผ็ดร้อนตรงไปตรงมา ฉีกแนวจากสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ที่เป็นนิตยสารข่าวและวิเคราะห์ข่าวรายสัปดาห์กับชาวกรุง ที่เป็นนิตยสารเน้นเสนออารยธรรม ประเภทเรื่องสั้น บทกวี ที่เคยมีบทบาทเป็นศูนย์รวมความสนใจของนักอ่านหนังสืออยู่ในระยะก่อน พ.ศ. 2506 และสามารถสร้างบรรยากาศทางปัญญาความคิด โดยดึงปัญญาชนกลุ่มก่อนหน้าขึ้นมาแสดงกิจกรรมทางปัญญาในสังคมนิยมได้จนเป็นที่ยอมรับแก่สาธารณชน

ส่วนในยุคนั้นนายสุชาติ สวัสดิ์ศรี เป็นบรรณาธิการ แม้ว่านายสุชาติ สวัสดิ์ศรี จะพยายามสานต่อจากนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีลักษณะขบถต่อ "ความเป็นสุลักษณ์ ศิวรักษ์" เริ่มตั้งแต่ "ต้องการให้มีอะไรใหม่" เช่น คิดต่อให้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนเรื่อง "สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กับอาร์โนลด์ ทอยน์บี" เพื่อเปรียบเทียบทัศนะทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน ในขณะที่ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ยกย่องสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอย่างมาก หรือกรณีพยายามติดต่อนายปรีดี พนมยงค์ ให้มาแสดงกิจกรรมทางปัญญาในสังคมนิยมได้ทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้น นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ยังขัดแย้งกับ นายปรีดี พนมยงค์ และ เคยวิพากษ์วิจารณ์นายปรีดี พนมยงค์ ว่าทำนองว่านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ออกทุนให้ฝรั่ง

เขียนหนังสือ The Devil's Discus เพื่อแก้ตัวกรณีสวรรคต (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, สัมภาษณ์) และ การขบถที่เด่นชัดที่สุด ก็คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมศาสตร์ปริทัศน์ จากการเป็นวารสารกึ่งวิชาการ ราย 3 เดือน ในยุคของนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ด้วยการดึงสังคมศาสตร์ปริทัศน์จาก "หอคองงาข้าง ลungsุมวาลชน" โดยเพิ่มความเป็นนิตยสารมากขึ้น พร้อมกับเปลี่ยนกำหนดออกเป็นรายเดือน และมีการจัดทำ "แบบพิมพ์เรื่อง"

ในขณะที่สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ยุคสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ขบถ (rebel) ต่อสยามรัฐสัจพจน์วิจารย์ และชาวกรุง ยุคสุชาติ สวัสดิ์ศรี ก็มีลักษณะขบถ (rebel) ต่อ "ความเป็นสุลักษณ์ ศิวรักษ์" ดังกล่าวนั้น อีกด้านหนึ่งสังคมศาสตร์ปริทัศน์ก็ได้สร้างเอกลักษณ์ของตนเองและได้เป็นตัวแบบ (model) ให้แก่ นิตยสารหรือวารสารอื่น ๆ ด้วย ดังปรากฏชัดว่า วารสารทางวิชาการ เช่น ภาจารย์สาร เศรษฐศาสตร์การเมือง ฯลฯ หรือ นิตยสารวิเคราะห์ข่าวรายสัปดาห์ เช่น สยามใหม่ หลักทฤษฎีสังคมศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งเกิดขึ้นในยุคหลังก็ได้สืบทอดลักษณะบางอย่างจากสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เช่น การวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ปัจจุบัน การทำเรื่องขึ้นปก การจัดทำแบบพิมพ์เรื่อง ฯลฯ พร้อมทั้งก็มีลักษณะขบถ (rebel) ต่อสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เพื่อแสวงหาความเป็นตัวของตัวเอง หรือสร้างความเป็นตัวแบบ (model) ขึ้นด้วยเช่นกัน และตราบาคที่วารสารหรือนิตยสารนั้น ๆ ยังคงความเป็นตัวแบบ (model) ที่โดดเด่น มีเอกลักษณ์ของตนเองอยู่ได้ ก็ย่อมได้รับการต้อนรับจากผู้อ่าน เป็นศูนย์รวมความสนใจของสาธาณชนต่อไป แต่อย่างไรก็ตามจากประวัติและพัฒนาการของสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และสื่ออื่น ๆ ทำให้กล่าวได้ว่า ไม่มีวารสาร หรือนิตยสาร ตลอดจนสื่อใด ๆ จะยืนยงอยู่ในบรรณภักพตลอดกาล ถ้าไม่ปรับเปลี่ยนตัวเองให้สอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม และความต้องการของผู้อ่านที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ก็จะต้องยุบดับทบทลงไป โดยมีสื่ออื่น ๆ ขึ้นมาทำหน้าที่ทางการสื่อสารทดแทนและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง

2. การที่วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีบทบาทเป็นศูนย์รวมความสนใจของปัญญาชน นักคิด นักเขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และได้รับการยอมรับ จากสังคมในฐานะที่เป็นวารสารทางวิชาการของปัญญาชนเสรีนิยมที่ก้าวหน้า ทำให้ใครก็ตามที่เข้ามาแวดล้อมสังคมศาสตร์ปริทัศน์ไม่ว่าจะในฐานะผู้เขียนหรือผู้อ่าน ย่อมจะถูกจัดสถานะให้เป็นปัญญาชนตามไปด้วย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า สังคมศาสตร์ปริทัศน์ได้มีบทบาทในการให้สถานภาพความเป็นปัญญาชนแก่ ผู้เขียน และผู้อ่าน ไปพร้อม ๆ กับ การทำหน้าที่ในทางปัญญาความคิดด้วยนั่นเอง